

(جزوه حقوق نفت و گاز)

- قراردادهای عمومی و بین الملل نفت و گاز
- قراردادهای نفت و گاز
- قراردادهای اداری مرتبط با حقوق نفت و گاز

(آزمون دکتری حقوق نفت و گاز ۱۳۹۹)

بخش اول:

درسنامه کاربردی

(حقوق عمومی - بین الملل و قراردادهای نفت و گاز)

فصل اول: مبانی

مبحث اول - مفاهیم نفت و گاز

و
و

گوشزد: بعد از حدود ۳۰ صفحه مطلب در رابطه با تعریف حقوق نفت - منابع حقوق نفت و ارتباط حقوق نفت با شاخه های دیگر به مبحث چهارم می رسیم. ضمنا از سه مبحث قبلی کمتر از ۵ سوال در آزمون دکتری سوال آمده بود. بنابراین نمونه را از مبحث تاریخ نفت که کاربردی تر بوده آوردیم.

مبحث چهارم - تاریخ نفت

نیم قرن پس از فوران اولین چاه نفت در ایالات متحده آمریکا سرانجام در سال ۱۹۰۸ (سال ۱۲۸۷ شمسی) «**اولین چاه نفت خاورمیانه نیز در «مسجدسلیمان ایران» فوران خود را آغاز کرد** یعنی درست هفت سال پس از امضاء «قرارداد ۱۹۰۱ داری» که کمپانی نفتی خارجی تعهد کرده بود چنانچه راس هفت سال عملیات کشف نفت به نتیجه نرسد موضوع امتیاز ملغی خواهد گردید» ویلیام ناکس داری «صاحب امتیاز، خود هرگز به ایران نیامد لیکن طی مکاتبات مدیران «کمپانی نفتی برمه» وی را قانع ساخته بودند که حفاریها در مدت هفت سال بی نتیجه بوده است و بهتر است در همان سال به دلیل غیراقتصادی بودن عملیات به کار اکتشاف پایان بخشد. «به ناگهان در صبحگاه ۲۶ ماه مه ۱۹۰۸ بود که «رینولدز انگلیسی» گزارش ویژه خود را به صورت زیر به مدیران خود در شرکت نفت برمه مخابره نمود:

«مفتخرم گزارش کنم سحرگاه امروز در ساعت ۴ صبح به وقت ایران، نفت در عمق ۱۱۸۰ پا، از چاه شماره یک فوران کرد و با گذشت ۷ روز که از فوران نخستین چاه نفت در ایران می گذشت در مجاورت آن چاه شماره ۲ نیز در منطقه «فتون مسجد سلیمان» در عمق ۱۰۱۰ پا، به نفت رسید در شرایطی که فشار بسیار زیاد گاز آن قابل کنترل نبود و بوی شدید حاصل از گازهای آزاد شده چاههای نفتی سراسر منطقه مسجد سلیمان را اشباع کرده بود، **لذا «شرکت نفت ایران و انگلیس» در سال ۱۹۰۹**

با دو میلیون لیره سرمایه در لندن تأسیس شد و پالایشگاه آبادان در سال ۱۹۱۳ در آبادان به بهره برداری رسید،

اهمیت حیاتی نفت ایران از آنجا که انگلستان طی دو جنگ جهانی اول و دوم سوخت ناوگان دریایی خود را با نفت ایران تغذیه نموده است آشکار می گردد، چون مسایل ناشی از احداث خط لوله و پالایشگاه برای انتقال این نفت به سرمایه گذاری کلان نیاز داشت، صدور نفت توسط یک شرکت را لازم می نمود و لذا صدور نفت خام از ایران را تا سال ۱۹۱۲ که از طریق خط لوله ای به بندر آبادان **برای نخستین بار** ۴۲ هزار تن نفت خام به خارج صادر نموده اند به تعویق انداخت، به دلیل همین اهمیت استراتژیک بود که سرانجام چرچیل در سال ۱۹۱۴ دو میلیون سهم با حق رای، مجموعاً ۵۰ درصد از سهام ویلیام ناکس داری را به دولت انگلستان منتقل کرد و در حقیقت دولت انگلستان به عنوان سهام دار جایگزین داری شده و آن دولت به طور رسمی وارد بازار نفت ایران گردید، ورود ناخوانده ای که سرمنشاء وقایع بزرگ تاریخ معاصر ایران شد.

از جمله حقوقی که دولت انگلستان به هنگام انتقال سهام خریداری شده از داری به عنوان امتیاز ویژه سهامداری برای خود اخذ کرد عبارت از «حق تعیین دو مدیر» و «حق وتو» در کلیه تصمیم گیریهای شرکت نفت ایران و انگلیس پیرامون موارد استراتژیک بود. پس از پیروزی انقلاب اسلامی، قرارداد کنسرسیوم ملغی و در

سال ۱۳۵۷ کلیه امور صنعت نفت را **شرکت ملی نفت ایران** بعهده گرفت و سیاستهای نفتی جدید براساس نیازهای داخلی و نه نیازهای صنعتی بیگانه شکل گرفت که در پی اجرای آن متوسط صادرات نفت ایران در سال ۱۳۵۸ به ۲/۹ میلیون بشکه رسید.

گفتار اول – امتیاز نامه روپتر

و

و

و

گفتار دوم – امتیاز داریسی

و

و

و

گفتار سوم – امتیاز ۱۹۳۳

و

و

و

گفتار چهارم – اعطای دو امتیاز نامه در خارج از حوزه عملیات شرکت نفت انگلیس و ایران

و

و

و

گفتار پنجم – قرارداد کنسرسیوم

و

و

و

گفتار ششم – قانون نفت مصوب ۱۳۳۶

و

و

و

و

گفتار هفتم - قانون نفت ۱۳۵۳

قانون نفت ۱۳۵۳، دومین قانون نفت است که در ۳۰ ماده در ۳۱ تیر ماه ۱۳۵۳ در مجلس سنا و در هشتم مرداد ۱۳۵۳ در مجلس شورای ملی به تصویب رسید. **تشکیل اوپک زمینه های تصویب قانون نفت ۱۳۵۳ در ایران را فراهم کرد.** این قانون در صدد تحقق بخشیدن به ملی شدن صنعت نفت تنظیم شده است و مفاد آن با اقتضاهای ملی شدن تطابق دارد. قانونی نسبتاً تفصیلی است که دارای ساختاری منطقی و عباراتی شفاف است و به وضوح حق حاکمیت کشور بر منابع نفتی را مراعات می کند.

به موجب بند ۱ ماده ۱۰ قانون نفت ۱۳۵۳، «مدت قراردادهای پیمانکاری ... به **دو مرحله متوالی اکتشاف و توسعه تقسیم خواهد شد.** طول مدت مرحله اکتشاف حداکثر از تاریخ اجرای قرارداد تا ۵ سال خواهد بود.» ماده ۱۲، نحوه تأمین هزینه های عملیات اکتشاف و توسعه را تعیین می کند: «... طرف قرارداد حق خواهد داشت که در برابر ریسک هزینه های اکتشافی که متحمل گردیده و نیز در برابر تعهد تأمین هزینه های عملیات توسعه که برعهده گرفته است ... مقداری از نفت میدان مکشوفه را از تاریخ آغاز تولید تجاری ... و در طی مدتی که **از ۱۵ سال تجاوز نخواهد کرد** خریداری نماید. [این مقدار] ... **در هر حال از پنجاه درصد نفت تولید شده میدان مکشوفه تجاوز نخواهد نمود** ... بهای نفت فروخته شده به طرف قرارداد ... به اندازه مجموع دو

تخفیف زیر از بهای فوب رایج بازار نفت مزبور ارزانتر باشد:

الف- تخفیفی که رقم کل آن در هر سال برابر با یک دهم مجموع مبالغی باشد که طرف قرارداد از تاریخ اجرای قرارداد تا آغاز تولید تجاری از بابت هزینه های عملیات اکتشاف و توسعه در ناحیه قرارداد متحمل شده است ...
ب- تخفیفی حداکثر معادل ۵ درصد بهای فوب رایج بازار نفت فروخته شده به طرف قرارداد، که این تخفیف ظرف تمام مدت اعتبار قرارداد فروش ادامه خواهد داشت.»

○ **نکته:** با توجه به اینکه قانون نفت ۱۳۵۳، چارچوب پیمانکاری را برای قراردادهای نفتی پذیرفته است (قراردادهای خدمت) و نحوه پرداخت به شرکتهای خارجی از محل تولیدات میدان موضوع قرارداد یا سایر میدانی است که شرکت ملی نفت ایران تعیین می کند، **لذا می توان این قانون را سرآغاز رژیم حقوقی بیع متقابل دانست که بعد از انقلاب اسلامی الکوی رایج قراردادهای نفتی شد. (مهم)** با وجود این، سه قرارداد به ترتیب در آذر ۱۳۴۵، اسفند ۱۳۴۷ و فروردین ۱۳۴۸ در چارچوب پیمانکاری منعقد گردید در حالی که قانون مربوط به قراردادهای پیمانکاری در سال ۱۳۵۳ به تصویب رسید. با مقایسه متن قراردادهای سه گانه فوق الذکر با قانون نفت ۱۳۵۳ مشابهت های اساسی آنها کاملاً روشن است.

قانون نفت ۱۳۵۳ نسبت به قوانین قبلی از نوآوری ها و نکات مهمی برخوردار است که مهمترین آنها در اینجا به شرح زیر بیان می شود:

۱- تاکید بر ملی شدن صنعت نفت

قانون نفت ۱۳۵۳ **بر ملی شدن صنعت نفت و حق حاکمیت کشور بر منابع نفتی تاکید زیاد دارد.** به موجب بند ۱ ماده ۳، «منابع نفتی و صنعت نفت ایران ملی است و اعمال حق مالکیت ملت نسبت به منابع نفتی ایران در زمینه اکتشاف، توسعه، تولید، بهره برداری و پخش نفت در سرتاسر کشور و فلات قاره منحصراً به عهده شرکت ملی نفت ایران است که رأساً یا به وسیله نمایندگی ها و پیمانکاران خود در آن باره اقدام خواهد کرد.» نکته حائز اهمیت این است که **قبل از این قانون کلیه قراردادهای نفتی می بایستی به تصویب مجلس شورای ملی و مجلس سنا برسد** در حالی که به موجب این قانون، **تأیید هیئت وزیران کفایت می کند:** «قراردادهای مزبور بعد از تأیید هیئت وزیران به موقع اجرا گذارده خواهد شد.» (بند ۲ ماده ۳). همچنین به موجب بند ۶ ماده ۳۰، «قانون مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره مصوب هفتم مرداد ۱۳۳۶ از تاریخ تصویب این قانون ملغی و این قانون جایگزین آن می گردد.»

هر چند در قانون نفت ۱۳۳۶ نیز شرکتهای نفتی طرف قرارداد به عنوان عامل تلقی شده بودند تا تعارضی با قانون ملی شدن صنعت نفت پیدا نکند؛ اما قراردادها عملاً با حق حاکمیت و ملی شدن صنعت نفت تنافی روشن داشتند. در خصوص مالکیت نفت ماده ۱۹ نیز چنین مقرر کرده بود: «نفت تولید شده از منابع نفتی ایران در مالکیت شرکت ملی نفت ایران خواهد بود. شرکت مزبور نمی‌تواند هیچ قسمت از نفت را مادام که استخراج نشده‌است به غیر انتقال دهد.»

۲- ممنوعیت ترتیبات مشارکتی و تجویز قراردادهای پیمانکاری

قانون نفت ۵۳ هرگونه قرارداد نفتی امتیازی، مشارکت در سرمایه‌گذاری با مشارکت در تولید را به جز قراردادهای

خدماتی ممنوع کرد. ملی شدن اقتضا دارد که خارجیان بر نفت ایران اعم از نفت موجود در مخزن و یا نفت سرچاه حاکمیت نداشته باشند. از آنجا که قراردادهای امتیازی و مشارکت چه به صورت مشارکت سرمایه‌گذاری با مشارکت در تولید مستلزم حق حاکمیت خارجی بر نفت است و بنابراین در این قانون ممنوع شده است. تنها قرارداد نفتی که در این قانون تجویز شده است؛ قراردادهای خرید خدمات بر مبنای پیمانکاری است. طبق بند ۲ ماده ۳ «شرکت ملی نفت ایران می‌تواند به منظور اجرای عملیات اکتشاف و توسعه نفت در بخشهای آزاد نفتی با هر شخص اعم از ایرانی و خارجی وارد مذاکره شود و قراردادهایی را که مقتضی بداند بر مبنای پیمانکاری و با رعایت مقررات و مصرحات این قانون تنظیم و امضاء نماید.»

طبق بند ۳ ماده ۳ قانون مزبور، مشارکت با اشخاص ایرانی و خارجی؛ مشروط به اینکه مشارکت مزبور حداکثر برای ۲۰ سال و سهم شرکت نفت کمتر از ۵۰ درصد نباشد؛ در فعالیتهای پالایشگاههای مجاز اعلام شده است. بند مزبور مقرر می‌دارد: «شرکت ملی نفت ایران می‌تواند به منظور ایجاد پالایشگاه و اجرای عملیات پالایش نفت در داخل کشور رأساً یا از طریق مشارکت با هر شخص اعم از ایرانی و خارجی اقدام نماید.»

۳- تشکیل شرکت ایرانی برای اجرای قرارداد

طبق بند ۳ ماده ۸ این قانون، شرکتهای طرف قرارداد باید یک شرکت ایرانی غیر انتفاعی برای انجام عملیات نفتی ثبت کنند. بند مزبور مقرر می‌دارد: «شخص یا اشخاصی که به شرح بالا قرارداد پیمانکاری با شرکت ملی نفت ایران امضاء می‌کنند متعهد خواهند بود که ظرف مدت ۶۰ روز از تاریخ امضای قرارداد یک شرکت فرعی با تابعیت ایرانی تشکیل دهند و مطابق مقررات قانون ایران آن را به ثبت برسانند و کلیه حقوق و تعهداتی را که به موجب قرارداد پیمانکاری دارند به آن شرکت ایرانی منتقل سازند. شرکت ایرانی مزبور به عنوان "پیمانکار کل" شرکت ملی نفت ایران اجرای عملیات اکتشاف و توسعه را به صورت غیر انتفاعی و به موجب قرارداد برعهده خواهد داشت لیکن این امر ذمه انتقال‌دهنده یا انتقال‌دهندگان را در برابر شرکت ملی نفت ایران از بابت مسئولیتها و تعهدات مندرج در قرارداد بری نخواهد کرد.»

۴- حذف مرحله بهره‌برداری از شمول قراردادها

نکته مهم: هر چند قراردادهای نفتی شامل سه فعالیت اصلی اکتشاف، توسعه و بهره‌برداری است؛ در قراردادهای پیمانکاری موضوع قانون نفت ۱۳۵۳ عملیات نفتی منحصر به دو مرحله اول یعنی اکتشاف و توسعه شده است.^۱

پیمانکار پس از تحقق تولید تجاری موظف بود پروژه را برای بهره‌برداری به شرکت ملی نفت ایران تحویل می‌داد. طبق بند ۱ ماده ۱۴: «با آغاز تولید تجاری هر میدان، میدان مزبور از ناحیه قرارداد تفکیک می‌شود و قرارداد پیمانکاری که به موجب ماده ۱۱ این

۱ - **نکته:** بند ۲ ماده ۳ این قانون، صرفاً به اکتشاف و توسعه تصریح کرده است: «شرکت ملی نفت ایران می‌تواند به منظور اجرای عملیات اکتشاف و توسعه نفت در بخشهای آزاد نفتی با هر شخص اعم از ایرانی و خارجی وارد مذاکره شود و قراردادهایی را که مقتضی بداند بر مبنای پیمانکاری و با رعایت مقررات و مصرحات این قانون تنظیم و امضاء نماید.»

۲ - ماده ۱۱ - مسئولیتهای طرف قرارداد در مرحله اکتشاف:

۱ - طرف قرارداد مسئولیت تأمین کلیه وجوه لازم برای انجام عملیات اکتشافی را بر عهده خواهد داشت.

۲ - طرف قرارداد فقط وقتی مستحق باز یافت وجوه مزبور خواهد بود که عملیات منجر به کشف میدان تجاری بشود.

۳ - در صورتی که کشف میدان تجاری مطابق ضوابطی که در قرارداد مربوط تصریح می‌شود به تحقق بپیوندد عملیات توسعه میدان مزبور آغاز خواهد شد. تأمین وجوه لازم جهت عملیات توسعه نیز در صورت درخواست شرکت ملی نفت ایران بر عهده طرف قرارداد خواهد بود.

۴ - بازپرداخت وجوه مذکور در بندهای ۲ و ۳ بالا مطابق مقرراتی خواهد بود که بر اساس مقررات ماده ۱۲ این قانون در هر قرارداد پیش‌بینی گردد.

قانون پیش‌بینی شده است نسبت به آن میدان خاتمه می‌یابد.» در بند ۲ این ماده تصریح شده است که: «اجرای کلیه عملیات در هر میدان تجاری از تاریخ آغاز تولید تجاری آن میدان رأساً بر عهده شرکت ملی نفت ایران خواهد بود.»

۵- استفاده از کالاها و خدمات داخلی:

استفاده از کالاها و خدمات داخلی در ماده ۲۴ قانون مصوب ۵۳ مورد تاکید خاص قرار گرفته است و تشخیص لزوم استفاده از کالاها و خدمات خارجی را به شرکت ملی نفت ایران محول کرده است. طبق این ماده: «کالاها و خدمات مورد نیاز عملیات در هر قرارداد از منابع داخلی کشور تهیه و تحصیل خواهد شد. استفاده از کالاها و خدمات خارجی وقتی مجاز خواهد بود که کالاها و خدماتی که در ایران تهیه و عرضه می‌شود به تشخیص شرکت ملی نفت ایران از لحاظ کیفیت برای رفع نیازمندی عملیات مناسب نباشد و یا به مقادیر مورد نیاز در دسترس نباشد و یا آن که قیمت کالاها و خدمات عرضه شده در ایران به تشخیص شرکت ملی نفت بیش از بیست درصد از قیمت کالاها و خدمات خارجی گرانتر باشد.»

۶- رعایت الزامات زیست محیطی

حفظ منابع طبیعی و ثروتهای عمومی و جلوگیری از آلودگی محیط زیست در اجرای قراردادهای موضوع قانون مصوب ۵۳ مورد تاکید قرار گرفته است به موجب ماده ۲۶ این قانون: «شرکت ملی نفت ایران مکلف خواهد بود که در جریان عملیات مربوط هر قرارداد دقت و مراقبت کامل را جهت حفظ منابع ثروت طبیعی (مخصوصاً گازهای طبیعی) همچنین جلوگیری از آلودگی محیط (هوا و آب و زمین) به عمل آورد طرف قرارداد ملزم خواهد بود که در عملیات خود مقرراتی را که در این باب توسط دولت و یا شرکت ملی نفت ایران اعلام و ابلاغ می‌گردد رعایت نماید. شرکت ملی نفت ایران ضوابطی را که باید در اجرای مفاد این ماده به ویژه در خصوص حفظ منابع نفتی، بازیافت مجدد نفت، افزایش بهره‌دهی مخازن زیرزمینی نفت، جلوگیری از سوزاندن و به هدر دادن نفت موردعمل قرار گیرد تدوین و اعلام خواهد کرد.»

۷- جبران هزینه‌ها و حق الزحمه پیمانکار

مطابق مقررات این قانون، برای جبران هزینه‌هایی که پیمانکار برای اجرای عملیات اکتشاف و توسعه متحمل شده است و همچنین حق الزحمه، سود و ریسکهایی که تقبل کرده است؛ شرکت ملی نفت ایران حداکثر به مدت ۱۵ سال و تا ۵۰ درصد تولید آن میدان را به پیمانکار با تخفیفاتی به فروش می‌رساند. کلیه هزینه‌های سرمایه‌گذاری که پیمانکار برای انجام فعالیتهای اکتشافی و توسعه‌ای تا زمان تحقق تولید تجاری و تحویل پروژه به شرکت نفت انجام داده است؛ یک کاسه شده و به ۱۰ قسط مساوی تقسیم می‌شود و به مدت ۱۰ سال هر سال یک قسط از قیمت نفتی که به پیمانکار فروخته می‌شود کسر می‌گردد. **(تخفیف**

اول} مهم

هزینه‌ای اکتشافی مشمول بهره بانکی نمی‌شود اما هزینه‌های توسعه‌ای حسب قرارداد می‌تواند مشمول بهره بانکی به میزان مقرر در قرارداد شود.

برای حق الزحمه و ریسکهایی که پیمانکار تقبل کرده است به موجب ماده ۱۲ قانون نفت مصوب ۱۵۳ حداکثر تا ۵ درصد بهای فوب رایج بازار نفت فروخته شده به پیمانکار برای تخفیف در نظر گرفته می‌شود که این تخفیف در طول مدت اعتبار قرارداد و حداکثر برای مدت ۱۵ سال اعمال می‌گردد. (تخفیف دوم} مهم

۱ - ماده ۱۲:

۱ - بعد از آن که تجاری بودن میدان کشف شده، مطابق ضوابطی که در قرارداد مربوط پیمانکاری تصریح می‌شود به تحقق پیوست قرارداد فروش بین شرکت ملی نفت ایران و طرف قرارداد منعقد خواهد شد. طرف قرارداد حق خواهد داشت که در برابر ریسک هزینه‌های اکتشافی که متحمل گردیده و نیز در برابر تعهد تأمین هزینه‌های عملیات توسعه که برعهده گرفته است (در صورتی که تأمین این هزینه‌ها بر عهده طرف قرارداد باشد) مقداری از نفت میدان مکشوفه را از تاریخ آغاز تولید تجاری تحت شرایط مقرر در قرارداد فروش و در طی مدتی که از پانزده سال تجاوز نخواهد کرد خریداری نماید. نفتی که به موجب مقررات این ماده به طرف قرارداد فروخته می‌شود در هر حال از پنجاه درصد نفت تولید شده میدان مکشوفه تجاوز نخواهد نمود.

۲ - بهای نفت فروخته شده به طرف قراردادی طوری محاسبه خواهد شد که به اندازه مجموع دو تخفیف زیر از بهای فوب رایج بازار نفت مزبور ارزانتر باشد.

الف - تخفیفی که رقم کل آن در هر سال برابر با یک دهم مجموع مبالغی باشد که طرف قرارداد از تاریخ اجرای قرارداد تا آغاز تولید تجاری از بابت هزینه‌های عملیات اکتشاف و توسعه در ناحیه قرارداد متحمل شده است. در صورتی که تأمین وجوه لازم جهت عملیات توسعه بر عهده طرف قرارداد نباشد فقط هزینه‌های عملیات اکتشاف در محاسبه این تخفیف منظور خواهد شد. در صورتی که در یک ناحیه قرارداد دو یا چند میدان تجاری کشف شده باشد مجموع مبالغ هزینه‌های مزبور به ترتیب مقرر در قرارداد مربوط بین آن دو یا چند میدان سرشکن خواهد شد به نحوی که مجموع

شایان ذکر است که استفاده از روش تخفیف برای آن است که مبالغ اعطایی به پیمانکار مجدداً مشمول مالیات بر درآمد در ایران نشود.

۸- مشخص کردن قانون ایران به عنوان قانون حاکم بر حل و فصل اختلافات

قانون نفت مصوب ۵۳ تصریح می کند که:

♦ **اولاً** قانون حاکم بر قراردادهای نفت قوانین و مقررات ایران است.

♦ **ثانیاً** حل و فصل اختلافات ناشی از قراردادهای نفتی از طریق ارجاع به داوری مطابق با مقررات آیین رسیدگی داوری انجام می شود و محل ارجاع به داوری مطابق با مقررات آیین رسیدگی داوری ایران انجام می شود و محل داوری نیز ایران خواهد بود.

ماده ۲۳ این قانون مقرر می دارد: «اختلافاتی که بین شرکت ملی نفت ایران و طرفهای قرارداد پیش آید هر گاه از طریق مذاکره دوستانه به نحوی که در هر قرارداد پیش بینی خواهد شد رفع نشود از طریق داوری حل خواهد شد. مقررات مربوط به ارجاع اختلافات به داوری در هر قرارداد به نحو مقتضی پیش بینی می گردد. آیین رسیدگی در مورد داوری مطابق قوانین ایران و محل داوری تهران خواهد بود مگر آن که بعد از بروز اختلاف طرفین قرارداد نسبت به محل دیگری توافق نمایند. اعتبار و تفسیر و اجرای قراردادها تابع قوانین ایران خواهد بود.»

قراردادهای پیمانکاری منعقد بر اساس قانون مذکور جمعاً ۶ مورد می باشد. نکته جالب توجه این است که به موجب اسناد حقوقی منتشر شده وزارت نفت، قرارداد اول دو روز قبل از تصویب قانون نفت در مجلس شورای ملی منعقد شد. قراردادهای دوم و سوم در همان روز تصویب قانون، قرارداد چهارم ۸ روز بعد از تصویب و قراردادهای پنجم و ششم به ترتیب ۲۱ و ۲۵ روز بعد از تصویب این قانون، به امضاء رسیدند.^۱

شش قرارداد پیمانکاری منعقد بر اساس قانون نفت ۱۳۵۳:

۱- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه نفت بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت فرانسوی نفت (سی.اف.پی):

در ۲۷ ماده که در پنجم مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد. به موجب این قرارداد، شرکت توتال ایران به عنوان پیمانکار کل تأسیس شد و کلیه وجوه لازم برای عملیات اکتشاف و توسعه و هر نوع هزینه دیگر را در اختیار شرکت ملی نفت ایران قرار داد ضمن آنکه ریسک عملیات اکتشاف را پذیرفت. دقیقاً مشابه قراردادهای پیمانکاری موضوع بند ل این بخش، وجوهی که به منظور تأمین هزینه های توسعه ای پرداخت شود وام با بهره محسوب خواهد شد. به موجب ماده ۱۵ این قرارداد، «... شرکت ملی نفت ... ۴۵ درصد نفت خام تولید شده و به دست آمده از میدان [را با رعایت شرایط تخفیف] به شرکت فرانسوی نفت یا نماینده او خواهد فروخت.»

۲- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه نفت بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت آلمانی دمنیکس (شیراز):

۲۷ ماده که در هشتم مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد. به موجب این قرارداد، شرکت نفت دمنیکس ایران به عنوان پیمانکار کل تأسیس شد. سایر شرایط با تغییرات اندک مانند قرارداد قبلی است.

۳- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت آلمانی دمنیکس (آبادان):

۲۷ ماده که در هشتم مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد. مجدداً شرکت نفت دمنیکس ایران به عنوان پیمانکار کل تأسیس شد.

۴- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت انگلیسی اولترامار لیمیتد:

ماده که در شانزدهم مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد. به موجب این قرارداد، شرکت نفت اولترامار ایران به عنوان پیمانکار کل تأسیس شد.

تخفیف ناظر بر مجموع نفتی که هر ساله از مجموع میدانها به طرف قرارداد فروخته می شود با یکدهم مجموع هزینه های اکتشاف و توسعه که در ناحیه قرارداد خرج شده است معادل باشد. این تخفیف ظرف مدت ده سال از تاریخ آغاز تولید تجاری ادامه خواهد داشت.

ب - تخفیفی حداکثر معادل پنج درصد بهای فوب رایج بازار نفت فروخته شده به طرف قرارداد که این تخفیف ظرف تمام مدت اعتبار قرارداد فروش ادامه خواهد داشت. روش تعیین بهای فوب رایج بازار و میزان قطعی تخفیف مقرر در شق ب و پیش بینی برنامه تحویل و بارگیری نفت و همچنین مقررات راجع به طرز پرداخت بها و سایر مقررات لازم در هر قرارداد فروش مندرج خواهد شد. برای هزینه های توسعه ای ممکن است بهره ای تعلق گیرد که حداکثر آن در قرارداد مربوط معین خواهد شد لیکن برای هزینه های اکتشافی به هیچ وجه بهره تعلق نخواهد گرفت. بهره متعلق به هزینه های توسعه ای مطابق این بند مشمول مالیات بر درآمد نخواهد بود.

۵- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه نفت بین شرکت ملی نفت ایران و پان کانادین پترولیوم لیمیتد: در ۲۷

ماده که در بیست و نهم مرداد ۱۳۵۳ منعقد شد. علی‌رغم عنوان این قرارداد، شرکت‌های خارجی طرف قرارداد با شرکت ملی نفت عبارت بودند از اشلند اوپل اینکورپوریتد که یک شرکت آمریکایی است و پان کانادین پترولیوم که کانادایی است و در این قرارداد مجتمعاً به عنوان گروه اشلند نامیده شده‌اند. گروه اشلند یک شرکت فرعی پیمانکار کل این قرارداد بود. شرایط این قرارداد بیش مانند قراردادهای قبلی می‌باشد.

۶- قرارداد پیمانکاری برای اکتشاف و توسعه نفت بین شرکت ملی نفت ایران و آجیپ اس.پ.آ: در ۲۷ ماده که در

سوم شهریور ۱۳۵۳ منعقد شد. شرکت نفت آجیپ ایران به عنوان پیمانکار کل این قرارداد تأسیس شد. شرایط این قرارداد نیز کم و بیش مانند قراردادهای قبلی است.

اسناد حقوقی شرکت ملی نفت نشان می‌دهد که قرارداد دیگری تا انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ منعقد نشده است.

○ **نکته:** به استناد قانون نفت ۱۳۵۳ شش فقره قرارداد خدماتی (پیمانکاری) تحت عنوان قرارداد پیمانکاری شرکت فرانسوی

نفت {سی. اف. پی} قرارداد پیمانکاری دمینکس {شیراز} قرارداد پیمانکاری دمینکس {آبادان} قرارداد پیمانکاری شرکت اولترامار لیمیتد، قرارداد پیمانکاری پان کانادین {اشلند} و قرارداد پیمانکاری آجیپ {اس.پ.آ} در سال ۱۳۵۳ منعقد شد.

□ سوالات دکتری

سوال دکتری حقوق نفت و گاز سال ۹۴: به موجب قانون نفت ۱۳۵۳، کدام مورد، در خصوص ترتیبات مشارکتی در عملیات بالادستی و پایین دستی، صحیح است؟

- (۱) در هر دو ممنوع شد.
  - (۲) در هر دو مجاز شد، مشروط به اینکه سهم شرکت نفت کمتر از ۵۰ درصد نباشد.
  - (۳) در اولی مجاز شد، مشروط به اینکه سهم شرکت نفت کمتر از ۵۱ درصد نباشد و در دومی ممنوع شد.
  - (۴) در اولی ممنوع و در دومی مجاز شد، مشروط به اینکه سهم شرکت نفت کمتر از ۵۰ درصد نباشد.
- گزینه ۴ صحیح است.

سوال دکتری حقوق نفت و گاز سال ۹۴: براساس قانون نفت مصوب ۱۳۵۳، کدام مورد صحیح نیست؟

- (۱) شرکت ملی نفت ایران نمی‌تواند از طریق قراردادهای مشارکت با شرکت‌های خارجی نسبت به احداث پالایشگاه اقدام کند.
  - (۲) شرکت ملی نفت می‌تواند برای انجام عملیات نفتی در خارج از کشور از طریق قراردادهای مشارکت اقدام کند.
  - (۳) اعمال حق مالکیت ملت ایران نسبت به منابع نفتی ایران در سرتاسر کشور و فلات قاره، منحصرأ به عهده شرکت ملی نفت ایران است.
  - (۴) شرکت ملی نفت ایران می‌تواند برای انجام عملیات نفتی در بخش‌های آزاد نفتی، با هر شخص ایرانی و خارجی، قرارداد پیمانکاری منعقد نماید.
- گزینه ۱ صحیح است.

سوال دکتری حقوق نفت و گاز سال ۹۸: کدام مورد در خصوص Signature Bonus صحیح است؟

- (۱) در قرارداد سیرپ و همچنین در قرارداد دمینکس، پیش بینی و مبلغ هر دو ۲۰ میلیون دلار تعیین شده بود.
  - (۲) در قراردادهای بیع متقابل اکتشاف و توسعه، پیش بینی و رقم آن حسب مورد، با توافق طرفین تعیین شده است.
  - (۳) در قرارداد دمینکس منعقد شده قبل از انقلاب، پیش بینی و مبلغ آن ۱۲ میلیون دلار تعیین شده بود.
  - (۴) در قراردادهای بیع متقابل، پیش بینی و رقم آن یک صد میلیون دلار تعیین شده است.
- گزینه ۳ صحیح است.

متن قانون نفت مصوب ۱۳۵۳

توجه: هر چند این قانون توسط قانون نفت اصلاحی سال ۹۰ نسخ شده است اما به هر حال مطالب آن در دکتری محل سوال بوده است؛ بنابراین مطالعه این قانون به داوطلب کمک شایانی در حل تستهای احتمالی آزمون دکتری خواهد کرد.

ماده ۱_ اصلاحات و تغییرات:

اصطلاحات و کلمات زیر هرکجا که در این قانون بکار برده شود شامل تعاریف و مفاهیم مشروح در این ماده خواهد بود.
«نفت» عبارت است از نفت خام، گاز طبیعی، اسفالت و کلیه هیدروکربورهای مایع اعم از آنکه حالت طبیعی یافت شود و یا بوسیله عملیات مختلف از نفت خام و گاز طبیعی جدا شود و نیز هر فرآورده مهیای استفاده یا نیمه تمامی که از مواد مزبور بوسیله تبدیل گاز به مایع یا تصفیه عمل شیمیایی یا هرگونه
طریقه دیگری اعم از آنچه اکنون معمول است و آنچه در آینده معمول شود بدست آید.

و

و

و

و

و

گفتار هشتم - قرارداد های پس از انقلاب

شورای انقلاب در سال ۵۸ «لایحه تاسیس وزارت نفت» را تصویب کرد و برای اولین بار در تاریخ ایران، وزارت نفت

ایجاد شد. به موجب ماده ۱ این لایحه: «وزارتخانه ای به نام وزارت نفت تاسیس می گردد. شرکت ملی نفت ایران و شرکت ملی صنایع پتروشیمی و شرکت ملی گاز ایران و شرکتهای تابعه در ابواب جمعی وزارت نفت قرار می گیرند و وابسته به آن خواهند بود.» اتخاذ تصمیم در مورد قراردادهای نفتی موجود از دیگر تغییرات عمده در حقوق نفت ایران است که در سال اول پیروزی انقلاب اسلامی انجام شد. شورای انقلاب به موجب «لایحه قانونی راجع به تشکیل کمیسیون خاص در مورد قراردادهای نفتی» کلیه قراردادهای نفتی را که مغایر با قانون ملی شدن صنعت نفت در ایران است؛ کان لم یکن اعلام نمود و تشخیص موارد مغایر را به کمیسیون خاصی محول نمود که اعضای آن توسط وزیر نفت تعیین می شود. این کمیسیون همچنین اختیار پیدا کرد که نسبت به حل و فصل اختلافات ناشی از قراردادهای مزبور اقدام کند. به موجب این لایحه قانونی، مفاد قراردادهای نفتی بالادستی موجود مغایر با اقتضای ملی شدن صنعت نفت تشخیص داده شد و لغو گردید. لغو این قراردادها منجر به دعاوی متعددی از سوی شرکتهای طرف قرارداد شد. شرکتهای آمریکایی نیز در قالب دعاوی ایران و آمریکا مطالبات خود را به داوری مزبور ارجاع نمودند. تصویب قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران از دیگر تحولات تاثیر گذار در حوزه حقوق نفت و گاز بود. اضافه بر آن قانون نفت مصوب ۱۳۶۶ برخلاف قانون نفت ۱۳۵۳ قانونی مختصر و مجمل است.

○ **نکته:** از آنجا که قانون نفت ۱۳۶۶ در مورد نسخ قانون نفت ۱۳۵۳ تصریحی نداشت؛ قانون نفت ۱۳۵۳ تا حدی که توسط

قانون مزبور یا سایر قوانین لغو یا تغییر پیدا نکرده بود؛ معتبر تلقی می شد. نهایتاً با اصلاح قانون نفت ۱۳۶۶ در سال

۱۳۹۰، کل قانون نفت ۱۳۵۳ صراحتاً نسخ گردید.^۱

○ **نکته:** امروزه قوانین و مقررات متعددی ناظر به حقوق نفت وجود دارد که از مهمترین آنها قانون نفت ۱۳۶۶ با اصلاحیه

۱۳۹۰، قانون برنامه پنجم توسعه، قانون برنامه چهارم توسعه (تا حدودی که در قانون برنامه پنجم تنفیذ شده است) قانون

وظایف و اختیارات وزارت نفت و قوانین بودجه سالیانه است.

در این راستا حفظ حاکمیت نفت توسط کشور و عدم واگذاری آن به پیمانکار، حفظ حاکمیت، آمريت و مشارکت و نظارت شرکت ملی نفت ایران در کلیه عملیات توسعه، جایگزینی قرارداد های پیمانکاری به جای مواردی بودند که در قراردادهای جدید مد نظر قرار گرفتند. این قراردادها با استفاده از تجربیات دوره های قبل و به منظور تأمین منافع بیشتر برای کشورمان طراحی شدند و تحمیل آن به شرکت ها کار دشواری بوده است. چرا که قراردادهای ایجاد شده منافع شرکت ها را مانند گذشته در بر نداشت و محدودیت های قوانین فضای سیاسی، تحریم ها و غیره نیز شرایط را برای جلب سرمایه گذاری سخت تر می نمود. (مبصر ۱۳۷۹- ۲۰)

○ **نکته:** طرح استفاده از قراردادهای بیع متقابل به برنامه اول توسعه بر می گردد. در این برنامه استفاده از منابع خارجی برای

اجرای طرح های خاص حدود ۳۰ میلیارد دلار به تصویب رسید که می بایست براساس قراردادهای بیع متقابل تأمین مالی می شد. اما در عمل انعقاد قراردادهای بیع متقابل برای استفاده از منابع خارجی میسر نگردید و در عوض تأمین مالی طرح ها با شیوه پوزانس تحقق یافت که در اواخر دوره اجرای برنامه اول توسعه، کشور را با انباشت تعهدات خارجی و تعویق باز پرداخت بدهی ها مواجه کرد.

○ **نکته:** در برنامه دوم توسعه بحث تأمین مالی از دو زاویه **فاینانس و بیع متقابل** مورد ارزیابی قرار گرفت و استفاده از

پوزانس به کلی منتفی شد. در این برنامه به دولت اجازه داده شد تا طی پنج سال برنامه تا سقف ۱۰ میلیارد دلار (شش و نیم میلیارد دلار) از بیع متقابل و سه و نیم میلیارد دلار از عملیات فاینانس) جهت طرحهای مشخص از منابع تأمین اعتبار خارجی استفاده نماید.

^۱ - ماده ۱۵- از تاریخ تصویب این قانون، لایحه قانونی تاسیس وزارت نفت، مصوب ۱۳۵۸/۷/۸ و لایحه قانونی متمم لایحه قانونی تاسیس وزارت نفت، مصوب ۱۳۵۹/۳/۲۹ لغو می گردد.

○ **نکته:** ایران از سال ۱۳۷۰ از شرکت های نفتی بین‌المللی دعوت کرد تا در قالب قراردادهای بای بک یا بیع متقابل به سرمایه‌گذاری و مشارکت در عملیات اکتشافی ذخائر جدید و همچنین توسعه میادین نفتی و گازی موجود و بازسازی و نوسازی آنها بپردازند. اولین حرکت با مذاکرات نه چندان طولانی در سال ۱۳۷۰ با شرکت **توتال فرانسه** انجام شده و سریعاً متوقف گردید. بعد از آن مذاکراتی جهت توسعه میادین پنج گانه تنگه هرمز با شرکت های ملی نفت ژاپن، و شرکت اکتشاف ژاپن (ژاپکس) در سال ۱۳۷۱ انجام شد که منجر به امضای توافق نامه با آنها گردید. در همین زمان، توافقاتی با شرکت های ژاپنی دیگر برای توسعه میدان بلال آغاز شد. شرکت ژاپکس بعداً خواستار تغییر میادین به میدان سیری نمود و مورد موافقت قرار گرفت و قراردادهای سیری، آوای و بلال تا مرحله نهایی پیش رفت اما به علت فشارهای آمریکا به ژاپن قراردادها **به امضا نرسید.**

○ **نکته:** در سال ۱۳۷۲ مناقصه محدود بین‌المللی برای میادین سیری آ و ای انجام گرفت و اولین مذاکرات با شرکت هایی چون شل، پی پی، اجیب، آموکو، آپاچی، کستال، نوریسک هایدور، استات لویل، الف و کونوکو صورت گرفت و پس از ادامه مذاکرات به مدت دو سال سرانجام در اسفند ماه ۱۳۷۴ **اولین قرارداد بیع متقابل با شرکت معتبر نفتی آمریکایی، کونوکو به امضا رسید** که البته این قرارداد به دستور رئیس جمهور وقت آمریکا، بیل کلینتون **ملغی اعلام شد** و از اجرای آن جلوگیری به عمل آمد.

○ **نکته:** در تیرماه ۱۳۷۵ قراردادی با شرکت **فرانسوی توتال** به امضا رسید که در زمان خود هم از نظر تغییر دیدگاههای نفتی، هم از لحاظ سیاسی موفقیتی بزرگ به شمار می آمد. در سال ۱۹۹۶ لایحه تحریم سرمایه‌گذاری در بخش نفت و گاز ایران در مجلس قانونگذاری آمریکا تصویب شد. به موجب این قانون هر شرکت با هر ملیتی نمی‌تواند بیش از ۴۰ میلیون دلار در بخش انرژی ایران سرمایه‌گذاری کند. (که البته این مبلغ در سال ۱۹۹۷ به ۲۰ میلیون دلار تقلیل داده شد) در غیر این صورت مورد مجازات دولت آمریکا قرار خواهد گرفت. در سال ۱۹۹۸ قرارداد فاز دو و سه پارس جنوبی با کنسرسیوم شرکت های توتال فرانسه و گاز پروم روسیه و پتروناس مالزی به امضا رسید.

برخی از انواع قراردادهای نفتی که منعقد شده عبارت است از:

قرارداد پارس جنوبی توسعه میادین سیری آ و ای: وزارت نفت در سالهای ۱۳۷۵ و ۱۳۷۶ موفق به عقد دو قرارداد بیع متقابل توسط شرکت ملی نفت ایران و شرکت توتال شد که یکی از این قراردادها مربوط به توسعه میادین نفتی ساحلی سیری آ و ای بوده است که در تیر ماه ۱۳۷۴ به صورت بیع متقابل منعقد گشت.

فاز یک پارس جنوبی: اجرای قرارداد مذکور اواخر سال ۱۳۷۶ به شرکت پتروپارس واگذاری و قرارداد آن به صورت بیع متقابل تنظیم شده است.

فازهای چهار و پنج و شش و هفت و هشت پارس جنوبی: قرارداد توسعه فازهای چهار و پنج توسعه میدان پارس جنوبی در تاریخ شش مرداد ماه ۱۳۷۹ با شرکت پتروپارس و اجیب به ترتیب با سهم ۴۰٪ و ۶۰٪ منعقد شد. این قرارداد ها به صورت بیع متقابل تنظیم شده است.

طرح توسعه دورود: این قرارداد ما بین شرکت های الف پترولیوم ایران با ۵۵٪ سهم و اجیب با ۴۵٪ سهم منعقد گشت. شرکت الف مجری این طرح بود. طرح دورود در منطقه خارک در خلیج فارس واقع شده است.

طرح توسعه میدان نفتی بلال: میدان نفتی بلال در ۹۸ کیلومتری جنوب غربی جزیره لاوان در خلیج فارس واقع شده و در سال ۱۳۴۶ کشف شده است. قرارداد توسعه بلال با مشارکت شرکت های الف با ۸۵٪ سهم و یو ولی انرژی با ۱۵٪ سهم منعقد شد.

طرح میادین نفتی سروش و نوروز: قرارداد توسعه این میدان در ۱۳ آبان ماه ۱۳۷۸ بین شرکت ملی نفت ایران و شرکت رویال داچ شل در قالب قرارداد خرید خدمت و براساس شرایط بیع متقابل منعقد شد.

طرح میادین نفتی نصرت و فرزام: این قرارداد در سال ۱۳۷۹ با شرکت توسعه پترو ایران منعقد گشت. مدت

فازهای ۹ و ۱۰ پارس جنوبی: اجرای فاز نه و ده طرح توسعه میدان عیناً مشابه فازهای چهار و پنج است. اجرا و ساخت پالایشگاه سکوهای دریایی و خطوط لوله دریا در اسفند ماه ۱۳۸۱ به صورت فاینانس به مشارکت شرکت های مهندسی و ساختمانی صنایع نفت واگذار شده است.

فازهای ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ پارس جنوبی: فازهای ۱۱ و ۱۲ و ۱۳ طرح توسعه میدان به صورت مشابه و هرکدام به منظور استحصال ۳۹/۶ میلیون مترمکعب گاز ترش برنامه ریزی شده است.

فاز ۱۴ پارس جنوبی: فاز ۱۴ طرح توسعه مخزن پارس جنوبی به تولیدگی. تی. ال. اختصاص یافته است.

فازهای ۱۵ و ۱۶ پارس جنوبی: اجرای این دوفاز جهت استحصال روزانه ۵۶/۶ میلیون متر مکعب گاز از مخزن و تولید ۵۰ میلیون مترمکعب گاز طبیعی تصفیه شده برنامه ریزی شده است.

طرح بیع متقابل گازسانی - فازیک: باتوجه به جزء ۴ بند "ل" تبصره ۲۹ قانون بودجه سال ۱۳۷۷ در نیمه اول سال ۱۳۷۷ کلیات طرح بیع متقابل گازسانی جهت تصویب شورای اقتصاد ارسال گردید که متعاقباً شورای اقتصاد پس از بررسی های لازم به وزارت نفت اجازه داد تا مجموعه پروژه های پیشنهادی اعم از پالایش، انتقال و توزیع گاز طبیعی را در قالب تسهیلات بیع متقابل انجام دهد.

سوالات دکتری

سوال دکتری نفت و گاز سال ۹۴: کدام مورد، در خصوص قانون اصلاح قانون نفت مصوب ۱۳۹۰، صحیح است؟

- (۱) قانون نفت مصوب سال ۱۳۶۶ را نسخ کرده است.
- (۲) قانون نفت مصوب سال ۱۳۵۳ را نسخ کرده است.
- (۳) محدودیتهایی نسبت به قانون وظایف و اختیارات وزارت نفت اعمال کرده است.
- (۴) قوانین نفت سال ۱۳۵۳ و ۱۳۶۶ را ضمن حفظ اعتبار قانونی آنها، اصلاح کرده است.

گزینه ۲ صحیح است.

و

و

و

و

و

و

فصل دوم: حقوق قراردادهای عمومی نفت و گاز

هر قراردادی که یک طرف آن دولت یا یکی از موسسات عمومی باشد، **قرارداد دولتی** خواهد بود. اما روشن است که همه قراردادهای دولتی از درجه و اهمیت یکسانی برخوردار نیستند. لذا نمی‌توان همه قراردادهای دولتی را تابع نظام حقوقی یکسانی دانست. بلکه قراردادهای دولتی بسیاری وجود دارند که تابع قانون مدنی و تجارتند از این منظر می‌توان قراردادهای دولتی را به دو نوع تقسیم کرد:

❖ **قرارداد اداری:** قرارداد اداری، به قراردادی اطلاق می‌شود که هم - از نظر تشریفات انعقاد و هم از نظر احکام حاکم بر آن، تابع قوانین خاص و حقوق عمومی است.

❖ **قرارداد غیر اداری:** قرارداد غیر اداری به قراردادی گفته می‌شود که - هر چند از نظر تشریفات انعقاد، تابع مقررات عمومی و قواعد آمره می‌باشد؛ ولی در ماهیت، تابع احکام حقوق خصوصی مدنی و تجارت است.

دکتر انصاری در کتابش، قراردادهای اداری را اینگونه تعریف نموده است؛ قرارداد اداری، قراردادی است که یکی از سازمانها یا موسسات دولتی یا به نمایندگی از آنها، با هر یک از اشخاص حقیقی یا حقوقی، به منظور انجام یک عمل یا خدمت مربوط به منافع عمومی، با احکام خاص منعقد می‌کند و رسیدگی به اختلافات ناشی از آن در صلاحیت دادگاههای اداری است.

قانون حاکم در قراردادهای دولتی

کشورهای میزبان و صاحب کالا و منبع همیشه تمایل دارند که قانون حاکم بر قراردادهای دولتی، قانون کشور خودشان باشد. اما خارجیان با این استناد که قراردادهای نفتی، ماهیت بین‌المللی دارند معتقدند که این نوع از قراردادهای اداری باید **تابع اصول کلی حقوق تجارت بین‌المللی** باشد و عمدتاً به قواعدی عرفی تحت عنوان حقوق تجار استناد می‌کنند.

ویژگی های قراردادهای اداری

قراردادهای اداری، قراردادهای **در سطح شیب دار** هستند بدین معنا که دولت در این نوع از قراردادها در مقایسه با طرف دیگر قرارداد در موقعیت برتری قرار دارد و از ترجیحات و اقتدارات ویژه‌های برخوردار است. یعنی دولت مثلاً می‌تواند بدلیل کمبود بودجه قرارداد خود را یکطرفه تعلیق نماید یا فی‌المثل بواسطه قدیمی بودن تکنولوژی مورد استفاده در موضوع قرارداد، آنرا **یکطرفه و یکجانبه فسخ** نماید.

قرارداد پیمان (قرارداد مقاطعه کاری)

گاهی اوقات دولت برای تأمین نیازمندیهای عمومی و انجام بخشی از وظایف محوله خود آنها را از طریق انعقاد قرارداد به بخش خصوصی واگذار می‌کند، به این نوع قراردادها که دولت بر اساس آن خدماتی را دریافت و یا پروژه‌های زیربنایی خودش را ساختمان ها، جاده، سد و ... (به انجام می‌رساند را پیمان عمومی می‌گویند.

پیمان عمومی یکی از مهمترین و اصلی ترین قراردادهای اداری محسوب می‌شود چرا که بخش زیادی از فعالیت‌های دولت از طریق همین نوع از قراردادها انجام می‌شود.

این قرارداد دارای ویژگیهایی به قرار ذیل می‌باشد:

◆ اول اینکه پیمان، یک قرارداد اداری محسوب می‌شود. یعنی همه ویژگیهای قراردادهای اداری را دارا می‌باشد لذا **اولاً** یک طرف این قرارداد حتماً یک واحد دولتی است دوماً طرف دیگر قرارداد یک شخص حقوقی است. **سوماً** موضوع قرارداد تأمین یک نیاز عمومی یا ارائه یک خدمت عمومی است **چهارماً** اینکه در متون و مقررات، علاوه بر اصطلاح پیمان عمومی از اصطلاحات قرارداد پیمان و مقاطعه نیز نام برده شده است. دولت در این قرارداد از یک سری امتیازات و برتریهایی نسبت به طرف مقابل خود برخوردار است (قرارداد در سطح شیب دار)

◆ دوم اینکه این قرارداد یک قرارداد اداری معین است. یعنی علاوه بر اینکه از شرایط عمومی حاکم بر قرارداد های دولتی تبعیت میکند شرایط اختصاصی این قرارداد هم توسط ابلاغیه‌های که سازمان برنامه و بودجه صادر کرده مشخص شده است، بنابراین جزو عقود معین اداری محسوب می‌شود. بخش خصوصی نیز همانند بخش دولتی می‌تواند پیمان ببندد و

بخشی از فعالیت‌هایش را از طریق قرارداد واگذار کند ولی عبارت "عمومی" نشان می‌دهد که پیمانی مورد نظر ماست که توسط بخش دولتی منعقد شود.

منابع حقوقی پیمان عمومی

مهمترین منبع حقوقی یا مبنای تنظیم قراردادهای پیمانکاری در ایران ماده ۲۳ قانون برنامه و بودجه ۱۳۵۱ است. ماده ۲۳ قانون برنامه بودجه به سازمان مدیریت و برنامه ریزی اختیار ایجاد قراردادهای همسانی را داده است که در طرح‌های عمرانی و غیر عمرانی مورد استفاده قرار گیرد و شرایط عمومی پیمانهای عمومی و فعالیت‌های مقاطع کاری دولت را تنظیم نماید. بنابراین مقام اداری بر اساس اجازه ای که قانونگذار به وی داده است شرایط عمومی پیمان را تنظیم و قوانین پیمان را مدون سازی می‌کند. دولت بر اساس ماده ۲۳ برای تعیین معیارها و استانداردها و همچنین اصول کلی و شرایط عمومی قراردادهای مربوط به طرح‌های عمرانی، آیین نامه ای تهیه و پس از تصویب هیأت وزیران براساس آن دستور العمل لازم به دستگاههای اجرایی ابلاغ می‌نماید و دستگاههای اجرایی موظف به رعایت آن می‌باشند.

نکته: قانون برنامه و بودجه مصوب ۵۱ هنوز هم دارای اعتبار می‌باشد.

قانون برنامه و بودجه، قراردادهایی را ایجاد می‌کند که اصطلاحاً به آن قراردادهای همسان و یا قراردادهای تیپ می‌گویند. در سال ۵۲ ماده ۲۳، دارای یک آئین نامه اجرایی شد که بر اساس این آئین نامه اجرایی پیمانهای عمومی و قراردادهای همسان به ۳ گروه تقسیم می‌شوند یعنی دولت اجازه دارد ۳ نوع پیمان یا قراردادهای عمومی را تنظیم نماید:

گروه اول (پیمانهای لازم‌الاجرا): این پیمانها، پیمانهایی هستند که سازمان برنامه و بودجه (سابق) ابلاغ کرده و بخش‌های دولتی و دستگاه‌های اجرایی طرفاً مکلف هستند از این قراردادها استفاده نمایند و مجاز به استفاده از قراردادهای دیگری نمی‌باشند همچنین سازمان‌های دولتی مجاز به هیچ‌گونه تغییری در مفاد آن نبوده و امکان تغییر مفاد آنرا ندارند. پس در این نوع از پیمانها دو نکته وجود دارد اول اینکه دستگاهها ملزم هستند فقط از این نوع پیمان استفاده کنند و دوم اینکه مجاز نیستند که مفاد چنین پیمانی را تغییر بدهند.

این مدل قراردادهای پیمان عمومی، هم دارای شرایط عمومی است و هم دارای شرایط اختصاصی. علی‌رغم اینکه در فرم‌های پیمان عمومی، شرایط خصوصی و اختصاصی نیز پیش‌بینی شده است ولی این شرایط هم، تا حدود زیادی از قبل توسط دولت مشخص شده است. یعنی دستگاههای اجرایی امکان دخل و تصرف در شرایط قرارداد را ندارند.

شرایط عمومی پیمان در پروژه‌های عمرانی، دارای ۵۴ ماده است و آخرین ابلاغیه نیز تحت عنوان بخش نامه در سال ۱۳۷۸ به دستگاه‌های اجرایی ابلاغ شده است. یعنی از سال ۷۳ به بعد شرایط عمومی نوع اول تا الان تغییری نکرده است البته بخش خصوصی پیشنهادات زیادی جهت اصلاح آن داشته ولی تا به حال تغییری نکرده است.

شرایط عمومی پیمان و شرایط خصوصی پیمان بر اساس بخشنامه به دستگاه‌های اجرایی، مهندسین مشاور و پیمانکاران ابلاغ گردید. این موافقتنامه، شرایط عمومی و شرایط خصوص پیمان و مقررات آنها از نوع گروه اول (لازم‌الاجرا) به شمار می‌رود و می‌بایست برای انعقاد پیمان‌ها مورد استفاده قرار گیرد. در مواردی که این مجموعه، به طور کامل پاسخگوی نیاز کار نباشد. دستگاه اجرایی تغییرات مورد نظر خود را به سازمان برنامه و بودجه پیشنهاد می‌نماید تا پس از تایید سازمان مدیریت و برنامه ریزی به مورد اجرا گذاشته شود. لازم به ذکر است طی این بخشنامه پیمان‌های حمل و نقل، پیمان‌های خرید مصالح، تجهیزات و ماشین‌آلات و پیمانهای تهیه و عمومی نوع اول تا الان تغییری نکرده است.

بند اول بخشنامه (منظور از گروه اول پیمانها): به استناد ماده ۲۳ قانون برنامه و بودجه و آئین نامه اجرایی آن (نظام فنی اجرایی) ساختار عمومی قرارداد پیمان دارای ۴ جزء است:

جزء اول، موافقتنامه موضوعاتی از قبیل طرفین قرارداد، مبلغ پروژه و ...

جزء دوم، شرایط عمومی شامل تمام مفاد حقوقی قرارداد در آن مندرج است.

جزء سوم، شرایط خصوصی که شامل اطلاعاتی که با توجه به نوع پیمان باید تکمیل شود نظیر مراحل پرداخت، نرخ تعدیل و ...

جزء چهارم، ضامنه یا پیوست‌ها مواردی از قبیل اطلاعات فنی، فهرست بها، نقشه‌ها، اطلاعات مربوط به ساخت پروژه و ...

گروه دوم: قراردادهایی است که استفاده از آنها لازم الاجرا است. یعنی بخش دولتی در ارتباط با این گروه حتما باید از شرایطی که دولت اعلام کرده استفاده کند. اما طرفین در شرایط خصوصی می‌توانند برخی از مفاد آن را تغییر دهند و بنابراین اجازه به بخش دولتی داده شده است که بر سر برخی از مفاد و شرایط عمومی قرارداد، در چارچوب شرایط خصوصی توافق کنند. پس قراردادهای نوع دوم اولاً از این حیث که فرمتی لازم الاجراست با گروه اول فرقی ندارد منتهی در آن مکانیزمی طراحی شده است که طرفین امکان تغییر برخی از مواد شرایط عمومی در شرایط خصوصی را داشته باشند. پس در قالب شرایط خصوصی می‌توان موادی را درج نمود که مواد مندرج در شرایط عمومی را فسخ نماید. پس در متن شرایط خصوصی سه اقدام می‌تواند صورت گیرد که عبارتند از پاک شدن شروطی که در شرایط عمومی ذکر شده است، اضافه کردن مواد، تغییر دادن مواد مندرج در شرایط عمومی.

نکته: نصب تجهیزات صنعتی که بیشتر از ۳۰ درصد برآورد هزینه آنها مربوط به تهیه تجهیزات و ماشین آلات است، مشمول این بخشنامه شرایط عمومی پیمان و شرایط خصوصی پیمان نیست.

پس گروه دوم قراردادهای گروهی است که استفاده از این قرارداد، در آن شاخه ای که اعلام می‌شود لازم الاجراست ولی امکان مذاکره و توافق بر سر آن وجود دارد که روش مذاکره و توافق در این نوع قرارداد اصلاح مواد شرایط عمومی در شرایط خصوصی می‌باشد.

گروه سوم: این نوع از قرارداد های همسان کاملاً توصیه ای و ارشادی است؛ یعنی اصلاً الزامی در تنظیم قرارداد بر اساس آن فرم و قرارداد همسانی که دولت ابلاغ می‌کند وجود ندارد و لذا دستگاههای اجرایی می‌توانند از این فرم استفاده نکنند یا نکند. مثلاً در سال ۸۳ سازمان برنامه سابق قرارداد واگذاری لیسانس و دانش فنی برای فرایندهای تولید محصول را به دستگاههای اجرایی، مشاوران و پیمانکاران ابلاغ کرد و در بخشنامه اعلام شد. این قرارداد، از نوع گروه سوم است، یعنی دستگاههای اجرایی ملزم به اجرای آن نیستند اما نوعاً سازمانهای دولتی برای اینکه در معرض اتهام قرار نگیرند، بصورت داوطلبانه از فرم های گروه سوم استفاده می‌کنند.

و
و
و
و

سه دسته از انواع قراردادهای اداری معین:

قراردادهای مشارکت عمومی خصوصی. که BOT یکی از مهمترین این قراردادها است.

قراردادهای فانیانس

قراردادهای نفتی

اساساً روش کار در قراردادهای BOT مشارکت عمومی - خصوصی اینگونه است که ابتدا دولت پروانه ای را مبنی بر ایجاد یک پروژه برای یک شرکتی که اصطلاحاً **شرکت پروژه** نامیده می‌شود صادر می‌کند. شرکت پروژه از دولت پروانه و یا اجازه احداث پروژه را دریافت می‌کند. این پروانه و اجازه در قالب یک قراردادی بنام قرارداد BOT به شرکت پروژه واگذار می‌شود. قراردادهای BOT آخرین روش و مدل پیمانکاری که هم اکنون در دنیا و در ایران رایج است، انواع و اقسام قراردادهای BOT است در این روش دولت حتی سرمایه اجرای پروژه را نیز تأمین نمیکند.

نکته: شرکت پروژه شرکتی است که بر اساس یک قرارداد یا موافقتنامه صاحبان سهام ایجاد می‌شود. یعنی سهامداران متعدد با یکدیگر موافقتنامه صاحبان سهام را تنظیم می‌کنند که بر اساس آن، شرکتی با عنوان شرکت پروژه تأسیس می‌شود.

مدلهای قرارداد BOT بر این اساس است. دولت به دلیل کمبود بودجه و ضمناً اجرای حتمی یک پروژه اقدام به انعقاد چنین قراردادهایی میکند. مثلاً دولت قصد احداث یک نیروگاه برقی آبی را برای قسمتی از کشور دارد لذا از پیمانکار میخواهد تمامی بخش های پروژه اعم از طراحی، تدارک، مدیریت و ساخت را بعلاوه تأمین سرمایه مورد نیاز پروژه بر عهده بگیرد و در عوض اجازه بهره‌برداری

از موضوع پروژه را برای یک دوره مشخص با نرخ هایی که با هم توافق میکنند را به پیمانکار میدهد و پیمانکار نیز از محل سود بهره‌برداری شده سرمایه گذاری خود را مستهلک میکند (و بعد از پایان دوره بهره‌برداری یا مالکیت پروژه برای دولت باقی میماند که اصطلاحاً به آن BOT میگویند و یا اینکه مالکیت پروژه به پیمانکار منتقل می‌شود که اصطلاحاً به آن قرارداد Boo می‌گویند. اولین قرارداد های BOT در ایران مربوط به چند سال قبل است و بعد از آن بود که این نوع از قرارداد در برنامه چهارم پیش بینی شد. در حال حاضر شاهد گسترش و رواج استفاده از قراردادهای Boo هستیم.

این قراردادها یکی از ابزارهای خوب و مناسبی است برای دولتهایی است که منابع مالی چندانی در دست ندارند و البته مدیریت هم ندارد.

در قرارداد های BOT، فعالیت‌های ساخت (B)، بهره‌برداری (O)، انتقال (T) پیش بینی شده است. یعنی دوره ای که در آن، ساخت انجام می‌شود، دوره بهره‌برداری و زمانی که در آن انتقال صورت می‌گیرد.

پس شرکت پروژه ها در قالب قراردادهای BOT با دولت قرارداد می‌بندد که البته ایجاد همین شرکت پروژه حاصل یک قرارداد و موافقتنامه ای بین سهام داران متعدد است.

ذکر این نکته لازم است که یک نفر سهامدار و یا سهامداران جزء اساساً قادر به ایجاد چنین شرکتی نیستند. لذا این شرکت پروژه ها یا در قالب شرکت سهامی خاص و یا در قالب شرکت سهامی عام ایجاد می‌شود. یعنی مثلاً سهام یک شرکت سهامی عام در بورس، منتشر می‌شود و لذا مردم می‌توانند در احداث شرکت پروژه مشارکت کنند.

زمانی که یک شرکت پروژه احداث می‌شود، این شرکت پروژه برای انجام قرارداد اصلی خود باید قراردادهایی را تحت عنوان قرارداد های فرعی منعقد کند به عبارت دیگر در قراردادهای BOT یک قرارداد اصلی وجود دارد که شرکت پروژه آنرا با دولت می‌بندد و تعدادی هم قرارداد فرعی وجود دارد که شرکت پروژه برای احداث پروژه منعقد میکند مثل قرارداد تأمین مالی پروژه:

قرارداد فانیاس: قراردادهای تأمین سرمایه پروژه: از آنجایی که دولت در قراردادهای BOT، سرمایه را تأمین نمی‌کند و لذا سرمایه پروژه را شرکت پروژه باید تأمین کند پس اولین قرارداد را شرکت پروژه باید منعقد کند. قرارداد فانیاس (قرارداد تأمین مالی) است. این قرارداد را ممکن است با یک بانک و یا یک مؤسسه بین‌المللی مثل بانک جهانی، صندوق بین‌المللی پول یا صندوق همکاری های توسعه اسلامی و... منعقد کند و یا حتی ممکن است فانیاس پروژه از طریق انتشار اوراق مشارکت صورت گیرد.

قراردادهای پیمانکاری های فرعی (قراردادهای ساخت): از آنجایی که لازم نیست شرکت پروژه تمام عملیات مربوط به احداث را خودش انجام بدهد لذا شرکت پروژه قراردادهایی را با پیمانکاران جزء منعقد میکند. یعنی بخش های مختلف اجرای پروژه را به پیمانکاران متخصص واگذار میکند مثلاً با یک مهندس مشاور، قرارداد طراحی منعقد میکند و فعالیت‌های ساخت را با شخص دیگری می‌بندد.

قراردادهای تأمین تجهیزات (خرید کالاها و تجهیزات): شرکت پروژه، قراردادهایی را با تأمین کنندگان کالاها و تجهیزات منعقد می‌کند. مثلاً اگر بنا باشد یک نیروگاه احداث شود باید ژنراتور وارد شود.

قرارداد بیمه: با توجه به ریسک های بسیار زیاد پروژه، به یک پوشش بیمه ای نیاز است تا ریسک ها و خطرات پروژه را جبران نماید لذا شرکت پروژه، قراردادی را با شرکت های بیمه ای منعقد می‌کند که هزینه های ناشی از اتفاقات و حوادث را کاهش دهد.

قرارداد برای دوره بهره‌برداری یا Operat: قراردادهایی که در بالا گفته شد برای دوره Bild یعنی دوره ساخت بود، درحالیکه علاوه بر این دوره، دوره بهره‌برداری هم وجود دارد. بنابراین شرکت پروژه میتواند برای دوره بهره‌برداری هم، یک قرارداد بهره‌برداری و نگهداری منعقد کند که فی‌المثل دوره ۲۵ ساله ای که طبق قرارداد باید در آن بهره‌برداری صورت می‌گیرد را با یک قرارداد واگذار می‌کند.

قرارداد فروش محصولات پروژه: این قرارداد با چه کسی بسته می‌شود؟ مثلاً در کشور ما که شرکت برق یک شرکت دولتی است. قرارداد فروش محصولات نهایی نیروگاه احداثی برق، صرفاً با شرکت برق دولت است. لذا در مواقعی که عرضه کننده برق بصورت انحصاری است، این قرارداد باید قبل از همه قراردادهای منعقد شود.

و

و

نکات مهم قانون شرایط عمومی پیمان

نکته: موافقت نامه سندی است که مشخصات اصلی پیمان، مانند مشخصات دو طرف، موضوع، مبلغ و مدت پیمان در آن بیان شده است .

نکته: مدیر طرح، شخص حقوقی است که به منظور مدیریت اجرای کار، در چارچوب اختیارات تعیین شده در اسناد و مدارک پیمان، از سوی کارفرما به پیمانکار معرفی می شود.

نکته: مهندس مشاور، شخص حقیقی یا حقوقی است که برای نظارت بر اجرای کار، در چارچوب اختیارات تعیین شده در اسناد و مدارک پیمان، از سوی کارفرما به پیمانکار معرفی می شود.

نکته: مهندس ناظر، نماینده مقیم مهندس مشاور در کارگاه است و در چارچوب اختیارات تعیین شده در اسناد و مدارک پیمان به پیمانکار معرفی می شود

نکته: نرخ پیمان، در مورد هر یک از اقلام کار عبارت است از بهای واحد آن قلم در فهرست بهای منضم به پیمان با اعلام ضریب پیمان و ضریب های پیش بینی شده در فهرست بها و مقادیر کار است. در پیمان هایی که مشمول تعدیل آحاد بهاء هستند، نرخ پیمان، نرخ محاسبه شده، پس از اعمال تعدیل آحاد بها می باشد .

نکته: پیمانکار مکلف است که در پایان هر ماه ، گزارش کامل کار های انجام شده در آن ماه را تهیه نماید. شکل و چگونگی تهیه گزارش را مهندس مشاور تعیین می کند . این گزارش شامل مقدار و درصد فعالیت های انجام شده ، میزان پیشرفت با تاخیر نسبت به برنامه زمانی تفصیلی، مشکلات و موانع اجرایی ، نوع و مقدار مصالح و تجهیزات وارد شده به کارگاه ، تعداد و نوع ماشین آلات موجود و آماده به کار، تعداد و تخصص نیروی انسانی موجود و دیگر اطلاعات لازم می باشد. در صورتی که جزئیات دیگری برای چگونگی تهیه گزارش پیشرفت کار در اسناد و مدارک پیمان تعیین شده باشد، پیمانکار موظف به رعایت آن می باشد .

و

و

و

و

و

و

و

و

و

نکات مهم قانون برگزاری مناقصات

نکته: مناقصه‌گر: شخصی حقیقی یا حقوقی است که اسناد مناقصه را دریافت و در مناقصه شرکت می‌کند.

نکته: کمیته فنی بازرگانی: هیأتی است با حداقل سه عضو خبره فنی بازرگانی صلاحیتدار که از سوی مقام مجاز دستگاه مناقصه‌گزار انتخاب می‌شود و ارزیابی فنی بازرگانی پیشنهادها و سایر وظایف مقرر در این قانون را برعهده می‌گیرد.

نکته: معاملات از نظر نصاب (قیمت معامله) به سه دسته تقسیم می‌شوند:

۱- **معاملات کوچک:** معاملاتی که به قیمت ثابت سال ۱۳۸۲ کمتر از بیست میلیون (۲۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال باشد.

۲- **معاملات متوسط:** معاملاتی که مبلغ مورد معامله بیش از سقف مبلغ معاملات کوچک بوده و از ده برابر سقف ارزش معاملات کوچک تجاوز نکند.

۳- **معاملات بزرگ:** معاملاتی که مبلغ برآورد اولیه آنها بیش از ده برابر سقف ارزش مبلغ معاملات کوچک باشد.

نکته: طبقه‌بندی انواع مناقصات

الف - مناقصات از نظر مراحل بررسی به انواع زیر طبقه‌بندی می‌شوند:

۱- **مناقصه یک مرحله‌ای:** مناقصه‌ای است که در آن نیازی به ارزیابی فنی بازرگانی پیشنهادها نباشد. در این مناقصه پاکت‌های پیشنهاد مناقصه‌گران در یک جلسه گشوده و در همان جلسه برنده مناقصه تعیین می‌شود.

۲- **مناقصه دو مرحله‌ای:** مناقصه‌ای است که به تشخیص مناقصه‌گزار، بررسی فنی بازرگانی پیشنهادها لازم باشد. در این مناقصه، کمیته فنی بازرگانی تشکیل می‌شود و نتایج ارزیابی فنی بازرگانی پیشنهادها را به کمیسیون مناقصه گزارش می‌کند و بر اساس مفاد این قانون برنده مناقصه تعیین می‌شود.

ب - مناقصات از نظر روش دعوت مناقصه‌گران به انواع زیر طبقه‌بندی می‌شوند.

و

و

و

و

تست از شرایط عمومی پیمان و قراردادهای اداری و قانون برگزاری مناقصات

۱- در صورتی که بین اسناد و مدارک پیمان مربوط به طرح های عمومی تناقضی وجود داشته باشد در درجه اول.... در درجه دوم....

در درجه سوم.... در درجه چهارم .... در درجه پنجم..... معتبر است؟

الف- پیمان- مشخصات فنی خصوصی- فهرست بها- شرایط عمومی پیمان- نقشه های تفصیلی

ب- پیمان- فهرست بها- مشخصات فنی خصوصی- شرایط عمومی پیمان- نقشه های تفصیلی

ج- فهرست بها- پیمان- مشخصات فنی خصوصی- شرایط عمومی پیمان- نقشه های تفصیلی

د- فهرست بها- پیمان- شرایط عمومی پیمان- مشخصات فنی خصوصی- نقشه های تفصیلی

الف صحیح است- تبصره ۲ ماده ۲ دفترچه شرایط عمومی پیمان مصوب سازمان برنامه و بودجه

۲- آیا شرکت های خارجی طرف دستگاه های دولتی ایران می توانند جهت انجام امور قانونی و فعالیتی های خود در حدود قراردادهای

منعقد در ایران به ثبت رسند؟

الف- بر اساس اصل ۸۱ قانون اساسی مطلقاً ممنوع است

ب- این امر با اصل ۸۱ قانون اساسی مغایرتی ندارد

ج- می توانند مطابق ماده ۳ قانون ثبت شرکت ها به ثبت شعب خود در ایران مبادرت نمایند

د- گزینه ب و ج صحیح است

د صحیح است- نظر استفساری شورای نگهبان- ۱۳۶۰/۲/۲

و

و

و

و

بخش دوم:

مقالات و جزوات

اول: دکتر عبدالحسین شیروی

مقاله پروژه های ساخت، بهره برداری و انتقال (بی- او- تی)

BOT یا بی او تی مخفف: Buid-Operate-Transfer و به معنای ساخت- بهره برداری و انتقال است. این قراردادها بر دو پایه استوار است:

۱. استفاده از قدرت معاملی کشورهای در حال توسعه جهت تحت فشار قرار دادن طرفهای تجاری (در کشورهای صنعتی) به مشارکت در رشد و توسعه اقتصادی آنان
۲. خصوصی سازی اقتصادی در پروژه های زیربنایی به نحوی که متناسب با نیازهای کشورهای در حال توسعه باشد. در قراردادهای بی او تی دولتی به یک کنسرسیوم خصوصی متشکل از شرکتهای خصوصی امتیاز می دهد تا کنسرسیوم مطابق قرارداد، تامین مالی یک طرح زیربنایی را عهده دار شده، آن را بسازد و در ازای مخارجی که تقبل کرده برای مدتی از پروژه ساخته شده بهره برداری کند و پس از سپری شدن مدت قرارداد، پروژه و حق استفاده از آن را مجاناً به دولت منتقل نماید.

نکته: اولین نمونه قرارداد بی او تی به سال ۱۸۳۴ و قضیه توسعه کانال سوئز بر می گردد. بی او تی را مشارکت بخش عمومی و خصوصی نامیده اند که نقطه آغاز جدی این فرایند را به دهه ۱۹۸۰ نسبت می دهند.

نکته: اولین بار اصطلاح Bot در دهه ۱۹۸۰ میلادی و هنگامی که دولت وقت ترکیه اعطای امتیاز چند نیروگاه را به مناقشه گذاشت؛ رایج گردید.

طرفهای اصلی یک پروژه بی او تی:

- ۱- **دولت پذیرنده سرمایه: Host Government** یکی از طرفهای اصلی قرارداد بی.او.تی دولت است. علاوه بر آن نهاد دولتی که مسؤول مستقیم پروژه است، معمولاً تعداد دیگری از دواير دولتی نیز، بطور مستقیم یا غیر مستقیم در پروژه دخالت دارند.
- ۲- **کنسرسیوم Consortium:** طرف دوم قرارداد بی.او.تی تعدادی کارگزار خصوصی است که در یک شرکت تحت عنوان کنسرسیوم متشکل شده و بطور مشترک مسؤولیت تأمین مالی، ساخت، اجرا و بهره برداری از پروژه را تقبل می کنند.
- ۳- **سهامداران:** اشخاص حقیقی و یا حقوقی هستند که بخشی از سرمایه مورد نیاز برای پروژه را از طریق خرید سهام تأمین می کنند.
- ۴- **پیمانکاران:** پیمانکاران ممکن است متنوع باشند که به حسب مورد ممکن است وظیفه مطالعات ابتدایی پروژه، ساخت پروژه، عرضه ماشین آلات، ابزار و مصالح مورد نیاز برای ساخت پروژه، نصب ماشین آلات، بهره برداری، عرضه مواد اولیه و دیگر مایحتاج برای بهره برداری و غیره را به عهده گیرند.
- ۵- **خریداران محصولات:** کسانی که در نهایت محصولات پروژه به آنها فروخته می شود، ممکن است مصرف کنندگان نهایی یا شرکتهای خصوصی یا دولتی باشند که بطور تضمینی خرید محصولات را تقبل کرده اند.

ج) مشخصه های اصلی قراردادهای بی.او.تی

یک قرارداد متعارف بی.او.تی، دارای عناصر اصلی زیر است:

- ☐ دولت به کنسرسیوم امتیاز احداث یک پروژه اقتصادی را اعطا می کند.
- ☐ دولت امتیاز بهره برداری از پروژه اقتصادی ساخته شده را برای مدت معینی به کنسرسیوم واگذار می کند.
- ☐ کنسرسیوم مسؤول تأمین مالی پروژه است.
- ☐ کنسرسیوم مسؤول ساخت پروژه است.
- ☐ مسؤولیت بهره برداری از پروژه در مدت مقرر به عهده کنسرسیوم است.

☐ کنسرسیوم منافع بدست آورده در آن مدت را به ازای هزینه های انجام شده محسوب می کند.

☐ پس از سپری شدن مدت مقرر، پروژه بطور رایگان به دولت مزبور منتقل می شود.

استفاده از مکانیزم ساخت، بهره برداری و انتقال (BOT) گاهی با تغییر اندکی تحت عناوین دیگری مطرح می شود

که در زیر به مهمترین آنها اشاره می شود:(مهم)

و

و

و

و

دوم: دکتر عبدالحسین شیروی

دلایل استفاده از قراردادهای بی. او. تی و نقش دولتها در موفقیت این پروژه ها

قراردادهای بی او تی در مقایسه با قراردادهایی که به صورت سنتی جهت تامین مالی پروژه های زیر بنایی مورد استفاده قرار گرفته اند؛ دارای انعطاف بیشتری هستند و با افزایش تقاضای سرمایه گذاری در این بخش سازگارتر است. عمده ترین دلایل استفاده از قراردادهای بی او تی عبارت است از:

◆ هدایت سرمایه های بخش خصوصی بخ طرف طرح های زیر بنایی اقتصادی

◆ جذب سرمایه های خارجی

◆ سرآزیر کردن تکنولوژی و فن آوری های نوین به سوی کشور

◆ استفاده از یک مدیریت کارآمد برای اداره و بهره برداری از پروژه های زیربنایی

این دلایل تحت ۴ عنوان کلی مورد بررسی قرار می گیرد:

اول- خصوصی سازی

در یک برداشت کلی خصوصی سازی مستلزم کوچک کردن بخش دولتی و در عین حال توسعه بخش خصوصی است. معمولاً مفهوم خصوصی سازی معادل فروش شرکتهای دولتی و انحلال آنها تلقی می شود در حالی که خصوصی سازی منحصر به آن نیست و شامل شیوه های متفاوتی است. یکی از راه های خصوصی سازی استفاده از قراردادهای بی او تی است. قراردادهای بی او تی به خصوص از این جهت دارای اهمیت است که پروژه ساخته شده تنها برای مدت مشخصی در اختیار بخش خصوصی قرار می گیرد و نهایتاً به دولت منتقل می شود.

دوم- جذب سرمایه گذاری خارجی

یکی از طرق جذب سرمایه های خارجی و هدایت آنها به پروژه های زیربنایی استفاده از قراردادهای بی او تی است. دلیلی که سرمایه گذاران خارجی تمایل پیدا کرده اند تا در پروژه های زیر بنایی بی او تی سرمایه گذاری کنند؛ مشوق ها، تسهیلات و معافیت هایی است که دولت متقاضی برای سرمایه گذاری خارجی که از طریق مکانیزم بی او تی انجام می گیرد؛ مقرر می دارد. مشوق ها و تسهیلات مقرر معمولاً به سه گروه تقسیم می گردد:

۱. مشوق های و معافیت های مالیاتی: این مشوق ها شامل کسر هزینه ها و خرید تجهیزات از درآمد قابل مالیات- تخفیفات

مالیاتی- معافیت های مالیاتی- بخشودگی های مالیاتی- کسر هزینه های سرمایه ای از درآمد قابل مالیات معاف

و
و
و
و
و
و

سوم - دکتر عباس کاظمی نجف آبادی (استادیار دانشگاه علامه طباطبائی)

مالکیت نفت در قراردادهای نفتی بین المللی از منظر حقوق خصوصی

اول - مالکیت عمومی در نفت و آثار آن؛

اصل حاکمیت ملی بر منابع طبیعی یکی از آثار مالکیت عمومی نسبت به منابع طبیعی و نفت و گاز است. اصل حق حاکمیت دائمی بر منابع طبیعی بدین معناست که هر کشوری حق حاکمیت مطلق از جمله مالکیت، استفاده و در اختیار داشتن تمام ثروت های آن کشور، منابع طبیعی و فعالیت های اقتصادی را دارد و می تواند به هر نحو نسبت به استخراج بهره برداری و فروش اقدام کرده و با وضع قوانین و مقررات لازم نحوه مالکیت سرمایه گذاری، بهره برداری و فروش این منابع را کنترل و تنظیم نماید و هیچ شخص یا کشوری نمی تواند به استناد داشتن امتیاز، قرارداد و غیره کشور صاحب منبع را از این حق منع نماید.

از مهم ترین آثار عملی این حق می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- حق ملی کردن منابع طبیعی و مصادره اموال ناشی از آن (به شرط پرداخت غرامت مناسب)
- بازنگری در قراردادها جهت برخورداری از بهره مناسب از منابع طبیعی موضوع قرارداد
- ارجاع اختلافات به دادگاه های ملی

دوم - مالکیت نفت در قراردادهای نفتی ایران؛

در قراردادهای نفتی اولیه که به صورت امتیازی منعقد می شد، آنچه موضوع قرارداد قرار می گرفت، اعطای امتیاز بود و موضوع مالکیت نفت به صورت مصرح در قرارداد ذکر نمی گردید. برای مثال در قرارداد موسوم به داری، به عنوان اولین قرارداد بین المللی نفت، موضوع قرارداد که در فصل اول آمده است را اعطای «اجازه مخصوصه به جهت تفتیش و تفحص و پیدا کردن و استخراج و بسط دادن و حاضر کردن برای تجارت و نقل و فروش محصولات ذیل که عبارت از گاز طبیعی و نفت و قیر و موم طبیعی باشد» تشکیل می دهد. این عبارت به صورت غیرمستقیم دلالت بر مالکیت نفت اکتشاف و استخراج شده از سوی طرف دیگر قرارداد دارد، اما زمان و مکان مشخصی برای آن تعیین نشده است. همین رویه در قرارداد امتیاز ۱۳۱۲ میان دولت ایران و «شرکت نفت انگلیس و ایران محدود» که جایگزین قرارداد موسوم به داری می شود نیز تکرار شده است.^۱

در «قانون راجع به مبادله ی قرارداد فروش نفت و گاز و طرز اداره عملیات آن» موسوم به «قرارداد کنسرسیوم» که در شرایط سیاسی بعد از کودتای ۲۸ مرداد به تصویب و امضا رسید، چهارچوب ظاهری قرارداد را یک قرارداد خدماتی تشکیل می دهد. با این توضیح که اعضای کنسرسیوم که طرف مقابل قرارداد را تشکیل می دهند (بند ج ماده یک)، از حق «اکتشاف و حفاری و تولید و استخراج و برداشت نفت خام و گاز طبیعی» برخوردار خواهند بود (بند یک جزء الف ماده ۴) و سپس نفت و گاز تولیدی را توسط نمایندگان خود به نام شرکت های بازرگانی خریداری خواهند نمود. (جزء الف و دال ماده ۱۸) بر اساس بند ۳ جزء دال ماده ۱۸، «نفت خام و گاز طبیعی که شرکت ملی نفت ایران به شرکت های بازرگانی می فروشد، در سر چاه به ملکیت شرکت های مزبور درمی آید.» لذا برخلاف قراردادهای قبلی، در این قرارداد که حالت قرارداد پیمانکاری (خدمت) و فروش نفت را دارد، تصریح می شود که انتقال مالکیت در سرچاه خواهد بود. باید دقت داشته باشیم که این قرارداد به دلیل الزام تصویب از سوی مجلس قالب قانون دارد.

و
و
و
و
و

۱ - ماده اول. دولت بر طبق مقررات این امتیاز، حق مانع للغير تفحص و استخراج نفت را در حدود حوزه امتیاز به کمپانی اعطاء می کند و همچنین حق انحصاری تصفیه و هر نوع عملی را در نفتی که خود تحصیل کرده و تهیه آن برای تجارت خواهد داشت.

چهارم - دکتر سید نصرالله ابراهیمی ، سجاد سلطان زاد

مفهوم سرمایه گذاری در رویه داوری مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری

مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه گذاری (ایکسید) یک نهاد داوری پیشرو در زمینه رسیدگی به اختلافات دولت سرمایه گذار خارجی است. از این رو، رویه داوری ایکسید در حوزه های مختلف شکلی و ماهوی از اهمیت زیادی برخوردار است.

و

و

و

و

پنجم: دکتر سید نصرالله ابراهیمی ، سجاد سلطان زاد

مفهوم سرمایه‌گذاری در رویه داوری مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری خارجی (ایکسید)

مرکز حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ایکسید) **یک نهاد داوری پیشرو** در حوزه حل و فصل اختلافات دولت سرمایه‌گذار خارجی است. عبارت «سرمایه‌گذاری»، هم در عنوان مرکز و هم در کنوانسیون حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین دولت‌ها و اتباع دولت‌های دیگر (کنوانسیون ایکسید یا کنوانسیون واشنگتن) به چشم می‌خورد ولی **هیچ‌گونه تعریفی از آن در متن کنوانسیون ارائه نشده است**. این در حالی است که تعریف «سرمایه‌گذاری» برای ایکسید حایز اهمیت حیاتی است زیرا مطابق ماده ۲۵ کنوانسیون واشنگتن، **یک دارایی یا فعالیت اقتصادی در صورتی می‌تواند مشمول صلاحیت ایکسید قرار گیرد که بتوان عنوان سرمایه‌گذاری را بر آن اطلاق کرد**. عدم تعریف این مفهوم از سوی تدوین‌کنندگان کنوانسیون، از همان ابتدا موجب بروز اختلاف‌نظرهای تفسیری فراوان در میان دیوان‌های رسیدگی‌کننده به اختلافات سرمایه‌گذاری شده است و اکنون با گذشت نزدیک به نیم‌قرن از زمان تصویب این کنوانسیون، هنوز امکان ارائه یک تعریف واحد یا استخراج معیارهای مورد قبول عام برای معرفی این مفهوم فراهم نشده است و این اختلاف نظر همچنان بر فرایند داوری دولت - سرمایه‌گذار از جمله در داوری ایکسید سایه‌گستر است.

مرکز بین‌المللی حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری (ایکسید) **جهت حل و فصل اختلافات سرمایه‌گذاری بین دولت‌ها و اتباع دولت‌های دیگر** به عنوان بخشی از بانک جهانی تأسیس شده است. کنوانسیون واشنگتن در سال ۱۹۶۵ برای امضا و تصویب گشوده شد و با تودیع اسناد تصویب از سوی ۲۰ کشور امضاکننده در ۱۴ اکتبر سال ۱۹۶۶، لازم‌الاجرا شد.

هدف اولیه کنوانسیون واشنگتن، تقویت توسعه اقتصادی به واسطه ایجاد فضای مطلوب و تسهیل جریان سرمایه‌گذاری خصوصی بین‌المللی است. مقدمه کنوانسیون، هدف «توسعه اقتصادی» و تأمین آن از طریق **«ایجاد یک رژیم مؤثر برای حل و فصل بی‌طرفانه اختلافات سرمایه‌گذاری»** تأکید می‌کند.

و
و
و
و
و

ششم: دکتر بهروز اخلاقی و دکتر اسدالله صحرانورد

بررسی ماهیت حقوقی بیع متقابل نفتی ایران و سازگاری آن با پیمان منشور انرژی

بیع متقابل یا Buy-Back در تجارت بین الملل یکی از مهمترین شکلها و شیوه های تجارت متقابل **Counter Trade** به شمار می رود. اگر چه در صنعت نفت و گاز جهانی کاربرد محدودی داشته اما در سایر زمینه ها جزء نخستین و مهمترین راهکارهای مورد استفاده برای انتقال تکنولوژی بوده است و در کشور ما این روش **بیشترین کاربرد** را در صنعت نفت و گاز داشته است و با تصویب این روش الزامات و محدودیت های قانونی حاکم کنار گذاشته شده است.

از لحاظ حقوقی هم بیع متقابل نفتی ایران **نوعی قرارداد خرید خدمت پیمانکاری** است که به موجب آن طرف خارجی انجام عملیات توسعه یا بازیافت یک میدان نفتی یا گازی را **با هزینه و سرمایه خود** بر عهده می گیرد. در مقابل شرکت ملی نفت تعهد می کند تمام هزینه های طرف خارجی را **با بهره مشخص و طی اقساط برابر و الزاما از طریق نفت یا گاز** حاصل از همان حوزه عملیاتی به او بازپرداخت نماید.

نکته: با توجه به **عدم امکان لغو و یا تبدیل اینگونه قراردادها** به دلیل الزامات قانونی حاکم، بهینه سازی ساختار آنها به منظور تامین تعادل و توازن حقوق و تعهدات بین اطراف قرارداد به صورت شفاف، ضرورتی انکارپذیر می نماید.

دو ویژگی ای که در تمام قراردادهای نفتی ایران از قراردادهای امتیاز گرفته تا عاملیت و تا مشارکت تا خرید خدمت و یا بیع متقابل مشاهده می شود:

○ موضوع قرارداد استخراج و بهره برداری از منابع نفت و گاز است که اغلب در مالکیت عموم و در اختیار دولت می باشد.

○ در تمامی این قراردادها دولت و یا شرکت ملی نفت به نمایندگی از دولت اقدام به انعقاد قرارداد با کمپانی خارجی می نماید؛ در حالی که طرف دیگر قرارداد غالبا به عنوان یک شخص حقوقی مستقل از دولت متبوع خویش طرف قرارداد واقع می شود.

و
و
و
و
و
و

جزوه قرارداد B.O.T ساخت بهره برداری انتقال

قرارداد BOT یا به عبارت دیگر قرارداد احداث، راه اندازی و انتقال مالکیت در ماهیت قانونی اش تعهد به خدمات عمومی پروژه بوده و با مبادی و اصول قراردادهای اداری قابل کنترل است. شاید بتوان گفت اولین پروژه ای که بر اساس سیستم BOT به انجام رسید، پروژه احداث کانال سوئز و مدیریت آن بوده است. به طوریکه یک شرکت سهامی بین المللی، تحت عنوان شرکت بین المللی کانال دریایی سوئز ایجاد شد و برای احداث کانال سوئز سهام خود را بین کشورهای مصر، فرانسه، انگلیس و سایر کشورها و مؤسسات خارجی توزیع نمود. مدیریت این کانال به وسیله شرکت مذکور در طول مدت واگذاری که نود و نه سال بود، زیر نظر دولت مصر و به شرط برگشت مالکیت پروژه به دولت مصر و بر اساس مقرراتی که بر آنها اتفاق نظر شده بود، انجام پذیرفت و در ازای آن، شرکت مالیات سالیانه ای به دولت می پرداخت.

انواع قراردادهای منعقد بر اساس سیستم B.O.T

انواع قراردادهای احداث، راه اندازی و انتقال مالکیت را می توان به صورت زیر تفکیک نمود:

الف. قراردادهای احداث، راه اندازی و انتقال مالکیت (B.O.T) :

قراردادهایی که بین بخش دولتی و بخش خصوصی در زمینه های احداث پروژه های زیربنایی و خدمات عمومی منعقد می گردد. این قراردادها هنگامی که کمیته اداری قرارداد، شخص یا شرکت خصوصی سرمایه گذار را جهت تأمین اعتبار و احداث یکی از پروژه های زیر بنایی انتخاب می نماید، تحقق می یابد. (غالباً غرض همین است).

ب. قراردادهای احداث، مالکیت، راه اندازی و انتقال مالکیت (B.O.O.T) :

اصطلاح B.O.O.T حروف اختصاری عبارات Build, Ownership, Operate, Transfer می باشد. یعنی احداث یا ایجاد پروژه، مالکیت دارنده امتیاز رسمی آن در طول مدت قرارداد، حق راه اندازی آن در خلال این مدت و در نهایت انتقال مالکیت پروژه به دولت و یا طرف اداری قرارداد.

ج. قراردادهای احداث، مالکیت و راه اندازی (B.O.O) :

اصطلاح B.O.O حروف اختصاری عبارات Build, Operate, Ownership می باشد. یعنی احداث، مالکیت مقید پروژه در طول مدت قرارداد و حق راه اندازی در خلال مرحله واگذاری.

د. قراردادهای احداث، اجاره و انتقال مالکیت (B.L.T) :

اصطلاح B.L.T حروف اختصاری عبارات Build, Lease, Transfer می باشد. یعنی احداث پروژه برای دولت، اجاره آن از دولت و سپس انتقال مالکیت پروژه به دولت بر حسب شرایط.

و
و
و
و
و
و
و

جزوه قراردادهای نفتی دکتر تهمینه رحمانی

هر کشوری برای اکتشاف و توسعه میادین نفتی به فراخور نظام حقوقی خود، شرایط اقتصادی و توانایی های فنی اقدام به تنظیم مقررات مرتبط با صنعت نفت و ایجاد چارچوب های قراردادی می کند. روش های قراردادی جهت اکتشاف و بهره برداری از میادین نفتی را می توان از نقطه نظر دولت میزبان به چهار دسته کلی تقسیم کرد:

نخستین روش مربوط به دولت هایی می شود که تمایل دارند تمام عملیات اکتشاف و توسعه را خود انجام دهند. در این روش دولت اقدام به سرمایه گذاری می کند و معمولاً شرکت ملی نفت، عملیات پروژه را انجام می دهد در این روش کشور مربوطه حداقل نیازمند مشاوره های فنی و تخصصی شرکت های نفتی خارجی است.

دومین روش استفاده دولت میزبان از قراردادهای خدماتی محض است. مطابق قراردادهای خدماتی محض دولت میزبان متعهد می شود تا تمام مخارج و هزینه های اکتشاف، توسعه و تولید نفت را بپردازد و در مقابل از خدمات شرکت های نفتی خارجی استفاده کند. بدین ترتیب شرکت های نفتی هیچ حق مالکیتی نسبت به نفت خام میادین نخواهند داشت و تنها در برابر ارایه ی خدمات، مبالغی را بر اساس قرارداد دریافت می نمایند. در این روش شرکت های نفتی نقش مشاور، ناظر یا هماهنگ کننده را بر عهده دارند.

روش سوم را می توان متداول ترین روش اکتشاف و توسعه ی میادین نفتی دانست. مطابق این روش و بر خلاف روش دوم، ریسک های مالی بر عهده شرکت های نفتی است و آنها باید ضمن عملیات اکتشاف، توسعه و تولید نفت به سرمایه گذاری و تامین مالی هزینه های پروژه نیز بپردازند. قراردادهای امتیازی (سنتی و مدرن)، مشارکت در تولید و قرارداد خدماتی در این دسته قرار می گیرد.

روش چهارم استفاده از قراردادهای مشارکتی (مشارکت در سرمایه گذاری و قرارداد عملیات مشترک) است که به وسیله ی آن دولت میزبان تامین بخشی از سرمایه پروژه را متقبل می شود. معمولاً این روش زمانی از سوی دولت میزبان مورد استفاده قرار می گیرد که دولت میزبان نسبت به میزان نفت خام موجود در میدان (در مقیاس تجاری) اطمینان داشته باشد.

گفتار نخست - موافقتنامه/قراردادهای امتیازی^۱

با نگاهی به تاریخ متوجه می شویم، نخستین قراردادهایی که میان دولت های دارنده ذخایر نفتی و شرکت های نفتی خارجی منعقد گردید موافقتنامه های سنتی اعطای امتیاز بودند. مطابق این توافق، یک شخص حقیقی یا حقوقی، حق انحصاری اکتشاف نفت در یک کشور را به دست می آورد و در صورت موفقیت در اکتشاف نفت، شرکت نفتی وظیفه ی تولید، بازاریابی، و انتقال آن را به بازارهای هدف داشت. در مقابل این حقوق، شرکت نفتی می بایست بهره ی مالکانه و مالیات به دولت می پرداخت. در آن دوران هدف دولت های میزبان جمع آوری مالیات بود و تمایل چندانی به مداخله در صنعت نفت نداشتند.

موافقتنامه های سنتی اعطای امتیاز دارای چنین ویژگی هایی هستند:

۱- شرکت نفتی خارجی که امتیاز را دریافت نموده است دارای حق انحصاری اکتشاف، توسعه، استخراج و فروش نفت است بدین ترتیب کلیه ریسک ها و هزینه های پروژه بر عهده ی شرکت نفتی خارجی است.

۲- علی الاصول شرکت خارجی تعهدی به فروش نفت در بازار داخل کشور و تامین نیازهای داخلی آن کشور ندارد. به عبارت دیگر شرکت خارجی آزاد است تا نفت استخراجی را به هر بازار دیگری عرضه نماید. با وجود این، ممکن است در قرارداد اعطای امتیاز شرط گردد که شرکت خارجی باید درصدی از نفت استخراجی را به بازار داخلی عرضه کند و یا در اختیار دولت میزبان قرار دهد. در غیر این صورت ممکن است دولت میزبان با ریسک کمبود منابع نفتی در کشور خود روبرو گردد و این امکان وجود دارد که به دلیل فشارهای داخلی دولت میزبان مجبور به اعمال ممنوعیت در صدور نفت خام از سوی شرکت نفتی خارجی شود.

۳- مالکیت تمام تجهیزات به کار گرفته شده جهت اکتشاف و استخراج نفت متعلق به شرکت خارجی است مگر این که در موافقتنامه به طریق دیگری توافق شده باشد.

^۱ مطابق تعریف «پروفسور فاتوروس»، موافقتنامه ی امتیازی، توافقی است میان دولت و یک شخص خصوصی که به وسیله آن، حقوقی معین یا قدرتی که به طور عادی در اختیار دولت است یا انتظار می رود، دولت آن را ایفا کند، به آن شخص اعطا می شود.

بخش سوم: خودسنجی

۱. اولین چاه نفت ایران در... حفر شده و اولین قانون نفت در سال .... تصویب شد.

الف- مسجد سلیمان- ۱۳۵۳

ب- مسجد سلیمان- ۱۳۳۶

ج- آبادان- ۱۳۵۳

د- آبادان- ۱۳۳۶

گزینه ب صحیح است. **اولین چاه نفت در مسجد سلیمان حفر شده** و متعاقب ملی شدن صنعت نفت ایران در سال ۱۳۲۹، **اولین قانون**

نفت در ایران تحت عنوان «قانون مربوط به تفحص و اکتشاف و استخراج نفت در سراسر کشور و فلات قاره» در سال ۱۳۳۶

به تصویب رسید.

۲. بیشتر مخازن نفت کشف شده، به صورت ...

الف- تله‌های گسلی

ب- تله‌های نفتی ساختمانی

ج- تله‌های تاقدیسی

د- تله نفتی چینه ای

گزینه ج صحیح است. **زمین شناسان تله‌های نفتی را به دو دسته کلی تقسیم می‌کنند:**

◆ تله‌های تاقدیسی

◆ تله‌های گسلی

دو نمونه این نوع تله‌های نفتی عبارتند از:

الف- تله‌های نفتی ساختمانی: به آن دسته از تله‌های نفتی اطلاق می‌شود که عوامل تکنوتیکی از قبیل چین خوردگی و گسل خوردگی

مخزن حاوی نفت و گاز بروز می‌کند.

نکته: بیشتر مخازن نفت کشف شده، **به صورت تاقدیسی** است. مخازن نفتی و گازی **جنوب غرب ایران** عمدتاً از این نوع است.

تله گسلی: زیر مجموعه تله‌های نفتی ساختمانی است که زمانی تشکیل می‌شود که «سازند» در دو طرف گسل به نحوی جابجا شده که از

فرار نفت و گاز جلوگیری می‌شود.

ب- تله نفتی چینه ای: زمانی اتفاق می‌افتد که لایه‌هایی که روی سنگ مخزن قرار می‌گیرد؛ به دلایلی متخلخل نبوده و نفوذناپذیر می‌باشد.

تله نفتی چینه‌ای شامل انواع گوناگونی است که ساده‌ترین آن وقتی است که روی سنگ یک مخزن یک لایه سنگ غیرقابل نفوذ بسته می‌شود

که اجازه نمی‌دهد که نفت و گاز موجود در منافذ سنگ مخزن فرار کند.

۳. «ای پی آی» نفت خام فوق سنگین ...

الف- زیر ۱۰ می‌باشد.

ب- بیش از ۳۳ می‌باشد.

ج- از ۲۸ کمتر و از ۱۰ بالاتر است.

د- از ۳۳ کمتر و از ۲۸ بالاتر است.

گزینه الف صحیح است. نفت خام تولیدی بر اساس ای پی آی به سه قسمت تقسیم می‌شود:

◆ **سبک: نفتی است که ای پی آی آن بیش از ۳۳ باشد. نفت سبک ارزشمندترین و مرغوب‌ترین نوع نفت خام است؛**

زیرا حاوی مقادیر زیادی فرآورده‌های سبک مانند بنزین است.

◆ **سنگین: نفت خامی بوده که ای پی آی آن از ۲۸ کمتر است. برای تبدیل این نفت به فرآورده‌های نفتی به فرایند**

تصفیه پیچیده تری نیاز است.

◆ **فوق سنگین: نفتی که ای پی آی آن زیر ۱۰ می‌باشد و تنها پالایشگاه‌های خاصی می‌توانند این نوع نفت را تصفیه**

کنند.

۴. اکثر نفت تولیدی ایران...

الف- نفت سنگین است.

ب- نفت سبک است.

ج- نفت فوق سنگین است.

د- هیچکدام

گزینه الف صحیح است. اکثر نفت تولیدی ایران، نفت سنگین است. برخی میادین نفتی نیز نفت سنگین تولید می‌کنند. مانند نفت میدان سروش با ای پی ۱۹ و نفت میدان نوروز با ای پی ۲۰ جزء نفت‌های بسیار سنگین تلقی می‌شود.

۵. نفتی که بیشتر از ۱ درصد سولفور داشته باشد... و چنانچه کمتر از ۱ درصد سولفور داشته باشد... نامیده می‌شود.

الف- نفت سبک- فوق سنگین

ب- نفت ترش- فوق سنگین

ج- نفت سبک - نفت سنگین

د- نفت ترش- نفت سبک

گزینه د صحیح است. نفتی که بیشتر از ۱ درصد سولفور داشته باشد؛ نفت ترش و چنانچه کمتر از ۱ درصد سولفور داشته باشد؛ نفت سبک نامیده می‌شود؛ در حالی که نفت ترش معمولاً سنگین است. وجود سولفور هیدروژن در گاز باعث می‌شود که گاز ترش تلقی شود.

نکته: اکثر موارد همراه با نفت خام تولیدی مقادیری آب نمک وجود دارد که باید از نفت خام جدا گردد که به این فرایند، «نمک زدایی» اطلاق می‌شود. میزان نمک موجود در نفت با معیار (پی تی بی) سنجیده می‌شود. یک پی تی بی نشان می‌دهد که یک پوند (حدود ۴۵۴ گرم) نمک در هزار بشکه نفت خام وجود دارد.

۶. حقوق عرفی نفت ماهیت...

الف- منطقه ای دارد.

ب- ملی دارد.

ج- فراملی دارد.

د- امتیازی دارد.

گزینه ج صحیح است. حقوق عرفی نفت ماهیت فراملی دارد. حقوق عرفی نفت یا حقوق نفت فراملی عنوان کلی برای قواعد، اصول و مقرراتی است که در سطح جهانی مورد شناسایی قرار گرفته یا به کار رفته است و در خصوص اختلافات و مسائل مربوط به نفت قابل اعمال است.

۷. حقوق عرفی نفت ...

الف- همان حقوق نفت فراملی است که در سطح جهانی مورد شناسایی قرار گرفته یا به کار رفته است.

ب- قدرت اجرایی این حقوق ناشی از اعتباری است که در عمل فعالان نفتی و داوران به آن بخشیده‌اند و رعایت آن را الزامی تلقی کرده‌اند.

ج- حقوق عرفی نفت مجموعه‌ای از مقررات ناظر به فعالیت‌های نفتی، عرفها و رویه‌های تدوین شده، عرفها و رویه‌های تدوین نشده است.

د- همه موارد

گزینه د صحیح است. **حقوق عرفی نفت یا حقوق نفت فراملی** عنوان کلی برای قواعد، اصول و مقرراتی است که در سطح جهانی مورد شناسایی قرار گرفته یا به کار رفته است و در خصوص اختلافات و مسائل مربوط به نفت قابل اعمال است. این مقررات نانوشته بوده و در کشور خاصی به وجود نیامده و مخصوص کشور خاصی نیز نمی‌باشد؛ بلکه مجموعه‌ای از مقرراتی است که هر چند بعضاً از نظام‌های حقوقی ملی اتخاذ شده‌اند ولی اعتبار آنها از نظام ملی خاصی نشأت نگرفته است. قدرت اجرایی این حقوق ناشی از اعتباری است که در عمل فعالان نفتی و داوران به آن بخشیده‌اند و رعایت آن را الزامی تلقی کرده‌اند. بنابراین، حقوق عرفی نفت مجموعه‌ای از مقررات ناظر به فعالیت‌های نفتی، عرفها و رویه‌های تدوین شده، عرفها و رویه‌های تدوین نشده، قراردادهای استانداردهای نفتی، شرایط عمومی و آرای قضایی و داوری دارد. این مجموعه از حقوق نانوشته از سایر قوانین و مقررات استقلال داشته، از اصول و ضوابط خود پیروی می‌کند.

و

و

